

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԸՕԳԸՅԻՆ ԲԸՆԸՄԻՐԵԿԸՆ, ԳՐԸԳԻՏԸԿԸՆ
ԵՒ ՔԸԴԸՔԸԿԸՆ

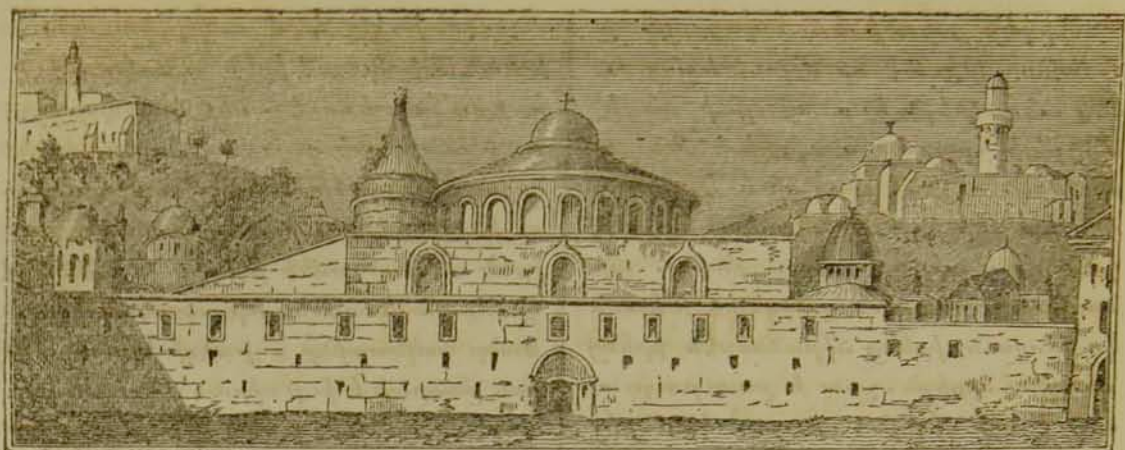
ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ

ՅԵՐՈՒՍԸԴԷՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1876

ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 11.

ԱՄՍԱԳԻՐ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30
1876.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԲԱՐՈՏԱԿԱՆ

Նաեւ արժք օրհասականք ընդ վախճանել շնչոյն հղօրագոյնք կուրին յորոց և իմաստունքն տեղի տուեալ վախճին 'ի նոցանէ :

Մեր աղուաբան Ս. Եղիշէ պատմագիրն, որ իւր ամբողջ երկասիրութիւնը զգայուն սրտիւ և իմաստուն լեզուաւ գրած է, շատ գեղեցիկ այլաբանութեամբ կը նկարագրէ անիրաւ և չորաբարոյ մարդկանց բուռն կատաղութիւնը և ծայրահեղ զայրութիւնն այն միջոցին, երբ կը տեսնեն իրենց չարութեանց, անիրաւութեանց եւ բռնական գործոց իրենց վախճանին հասնիլը :

ԺԱ

Իմաստուն և սուրբ վարդապետի յայտնած սոյն փորձառական նկարագիրը մի այնպիսի ապացուցեալ և ակնհերեւ ճշմարտութիւն է, որոյ ստուգութիւնը և գործնական օրինակները ամեն օր կը տեսնեմք մեր շուրջը եթէ հետաքննին լինիմք աշխարհի ընդարձակութեան մէջ տեղի ունեցած ամենորեայ իրողութեանց եւ մարդկային ազդի գործառնութեանցն ու արարմանցը :

31

Արդէն յայտնի եւ ապացուցեալ ճշմարտութիւն է որ մոլութեանց աւանտեսակներն եւս այնպիսի անդիմադրելի հրապոյր և այնպիսի մեծ զօրութիւն ունին, որոց որ և է տեսակրն ևս լինի երբ միանգամ որ և է մէկուն վրայ տիրապետելու լինին. այնուհետեւ շատ մեծ դժուարութեամբ կը թողուն իրենց ճիրաններէն իրենց միամիտ որսերն. շատ և շատ բազում որ է այն մարդն, որ շատ կամ քիչ մնասով կը յաջողի ճողոպրիլ անոնց մահացու ճիրաններէն. իսկ այն որ յիմարաբար նոցա մատակարարած առժամանակեայ քաղցրութենէն հրապուրեալ բողբոլին անձնատուր կը լինի և կամաւոր գերի կը դառնայ անոնց, ալ այնուհետեւ անկարելի բան է բաժանել զնա կամ զրկել իւր ամենասիրելի կենակցէն, և վայ անոնց որք յանգձնին որ և է պարագայի մէջ պարսաւադիր հանդիսանալ այն պաշտելի չտատուածոց և կամ ուղղութեան հրաւեր կարգալ այն ողորմելի և մոլորամիտ թշուառ լին. քանզի այն ատեն անկից աւելի թշնամի կամ հակառակորդ մը չը կրնար նկատուիլ այն արգահատութեան արժանի չարատանջի աչքին, և եթէ համարձակիս մի քիչ եւս յառաջ երթալով բռնի անջատել զնա իւր սիրելի մոլութենէն, ահա այն ատեն անվրէպ կը գտնուիս այն սոսկալի վտանգին մէջ. ինչպէս մարդ մը որ կատաղի արջու մը հետ մարտնչելով կը վերաւորէ կարելիք. իսկ արջն օրհասական և եւս կատաղելով իւր ցաւոց խայթերէն յուսահատական ճիգով մը կարծես կրկնապատկելով իւր զօրութիւնը աւելի կատաղութիւն կը սկսի մարտնչել իւր վերջին շունջը դեռ չը փշած. ճիշդ այսպէս է նաեւ այն ողորմելին և գրեթէ անբանալի մարդնոր երկար ժամանակ

մոլութեան մը կամ տպօրինաւորութեան մէջ մնալով իրեն ունակութիւն և կամ լաւ եւս է ասել երկրորդ բնութիւն կ'ընէ զայն, այլ այնուհետեւ նորա ուղղութիւնը անհնար կը լինի ոչ խօսք կը լսէ և ոչ հարուած կ'զգայ. իրեն համար ամեն իրատ թշնամանք կը թուին և ամեն յորդորական խօսք՝ ծանր նախատինք, քանզի նա աւելի լաւ ընտրած է իւր սիրած մոլութեամբ գերեզման լինել, քան թէ իւր արած ուղղութեամբ օրինաւոր և պատուաւոր կեանք վարել. այս պատճառաւ որ և է մէկն եթէ համարձակի դիտողութիւն ընել նորա գործոց կամ ընթացից վրայ. անոր սրտին կը դպչի. հետեւաբար և անվրէպ ենթակայ կը լինի անոր կատաղութեան:

Այս ճշմարտութիւնը աւելի լաւ բացատրելու և դիւրահասկանալի ընելու համար, հարկ կը համարուի մի ամենապարզ և ամեն մարդու իմանալի օրինակով բացատրել:

Ընտանեկան կեանք մի չըջանալ է աշխարհի վրայ. ծնող ապրող և մեռնող ամեն մարդ անպատճառ անտի իւր սկիզբը պիտի առնու. անդ ինքզինքը պիտի ծանաչէ. անդ քիչ կամ շատ պիտի հրահանգուի և վերջապէս անտի պիտի մանէ աշխարհի ընկերակալութեան մէջ. այս պատճառաւ ամեն ոք գիտէ ընտանեկան կենաց որ պիտութիւնը, կառավարութեան եղանակը, երջանիկ կամ ապերջանիկ լինելու պատճառներն, երեւակայեանք մի բաւական մեծ կակ ընտանիք, որք կը բազկանան նոյն ընտանեաց սկզբնատպատճառներէն, նոցա զաւակներէն թոռներէն և պարագայներէն. նոյն ընտանեաց երիցադայներն եթէ իմաստուն, խոհեմ, տնտեսագէտ, արդարասէր և օրինասրահ լինին, կը տեսնես որ նոյն տան մէջ հնազանդութիւն, հա-

ւատարմութիւն , սէր եւ միութիւն
 թագաւորելով՝ ամեն ոք ժրութեամբ
 իւր պաշտօնը կը կատարէ . ամեն գործ
 օրինաւորութեամբ եւ կանոնաւորու-
 թեամբ կը կատարուին . տունն երթա-
 լով կը մեծանայ , կը հարստանայ եւ կը
 շէննայ . ուր իւրաքանչիւր ոք իւր
 պարտքը երբ կատարէ ապահովու-
 թիւն ունի երջանիկ եւ հանգիստ ապ-
 րելու , ուստի եւ ամեն մարդ ամենայն
 հաւատարմութեամբ կ'աշխատի պար-
 տակատար հանդիսանալ եւ իրեն ին-
 կած ծառայութիւնը կատարելով նոյն
 տունը միշտ շէն եւ պայծառ պահել .
 այս մի այնպիսի իրողութիւն է զոր
 ամեն ոք գիտէ , մանաւանդ անոնք ,
 որ կարգապահ ընտանեաց եւ օրինա-
 սէր գերդաստանի մէջ ապրելու բա-
 րեքադղութիւնը ունին կամ ունե-
 ցած են :

Իսկ ասոր ընդհակառակն եթէ նոյն
 ընտանեաց երիցագոյններն հանձարէ ,
 խմատութենէ եւ արդարութեան րդ-
 գացումներէ զուրկ գտնուելով այլ
 եւ մոլութեանց տէր լինին , որով փո-
 խանակ արդար տնտեսութեամբ եւ ի-
 մաստուն կառավարութեամբ իրենց
 տան հոգը հոգալու , իրենց հաճոյից
 եւ մոլութեանց ետեւէն լինին եւ իրենց
 ընտանեաց անդամոց մէջ խտրութիւն
 եւ անհաւասարութիւն դնելով մին
 զընկեն եւ միւսը պարարտացնեն , միոյն
 արդար աշխատութեան արգիւնքը իր-
 մէն յափշտակելով՝ անիրաւ անաշխա-
 տին վայելիցը զոհեն , կամ իրենց լու-
 թեամբ կամ անհոգութեամբ թող-
 տան իրենց սիրելի հօրագոյնին , որ
 կուրիէ եւ հարստահարէ իւր տկար եղ-
 բայրը եւ զնա իբրեւ սորուկ գործա-
 ծէ , այն ատեն նոյն տան մէջ խաղա-
 ղութիւնը եւ անհամաձայնութիւնը
 յառաջ գալով՝ հետզհետէ պիտի կռ-
 ղոպտուի իւր բարեղարդութենէն , պի-

տի անշքանայ եւ դէպ ի կործանուի
 պիտի դիմէ եւ այսպիսի տան նախան-
 ձոտ դրացիք եւս սոյն տկարութենէն
 օգուտ քաղելով պիտի աշխատին տի-
 րապետել նորա աւերակաց վրայ եւ ի-
 րենց սեփականել , նոյն տան անմիտ եւ
 ողորմելի տէրը բռնաբար դուրս ար-
 տաքսելով իբրեւ անզօր եւ ապիկար
 նոյն կողման :

Արդ այսպիսի բարեբաղդ եւ շքեղ
 տուն մը երբ իւր երիցագունի անի-
 մաստ կառավարութեամբ այն աստի-
 ճանի անշքեղութեան եւ աւերման
 մէջ կը գլորի , բնականաբար զգայուն
 սիրտ ունեցող օտարին անգամ ար-
 գահատութեան արժանի կը լինի . ա-
 պա քանի առաւել նոյն ընտանեաց
 անդամ եւ զուակ գտնուող ուղիմ եւ
 դիտող անձին . եւ որովհետեւ ամեն
 կարգի եւ աստիճանի մէջ եւս կը գլու-
 նուին միշտ աւելի դիտող , խոհմ ,
 եւ հեռատես անձինք , բնական է որ
 նոյն ընտանեաց անդամոց ստորին հա-
 մարուած կարգին մէջ եւս այնպիսի
 անձինք գտնուին , որք նոյն իսկ տան ե-
 րիցագոյն եւ առաջին համարուած ան-
 դամէն եւս աւելի սիրտ եւ հանձար
 ունենան . եւ ահա այնպիսիք քրտոյցաւ
 հոգալով դիտելով իրենց երիցագունի աշ-
 նիմաստ կառավարութիւնը եւ անկարգ
 ընթացքը , որոյ երեսէն ամբողջ տան
 կրած վնասը եւ կործանման ենթակայ
 լինելը կը դարձնեն եւ կը մորմոքին յոյժ .
 բայց որովհետեւ միշտ արհամարհելի
 եւ ատելի նկատուած են յաջ իրենց
 տան նախագահին եւ ուրիշ միջոց մը
 չունին իրենց դիտողութիւնը յայտ-
 նելու , բայց եթէ խնդրանօք աղաչա-
 չօք եւ պաղատանօք , իրենց կրած զը-
 կանքները , անիրաւութիւնները եւ թը-
 շուառութիւնները նկարագրելով եւ
 այս պատճառաւ ամբողջ տան վնա-
 սուկը ցոյց տալով , ասոր համար ի-

րենց ձայնը լսել տալու և իրենց տունը կործանուած ազատ պահելու միշտ անկարող կը գտնուին . քանզի իւր տան գահերէցն իւր բազմադարեան վնասակար սովորութեանց մէջ տոգորուած և հինցած լինելով՝ ամենեւին չը կամիր մազի չափ շեղիլ անոնցմէ կամ զրկուիլ այն ապօրինի բերկրութիւններէն և վայելքներէն ճիշդ նման այն ծայրահէզ գինեմոլին, որ իւր ամենէն ունեցածը և ամենէն աւելի սիրելի առարկայները այն սպառիչ ախտին զոհ տալով՝ թշուառութեան յետին աստիճանին վրայ իւր կ'թոռեալ ոտքը դրած կ'աշխատի տակաւին և մեծ ճիգ կը թափէ որպէս զի երկու լուծայ ձեռք ձգէ որ և է միջոցաւ և նուիրէ բագոսի չաստուածոյն, փոխարէն երջանկութիւն և բերկրութիւն վայելելու, մի այնպիսի երջանկութիւն որոյ ետեւէն եկած դառնութիւնը առաւել չար եւ դառն է քան զառաջին քաղցրութիւնն ու բերկրութիւնը, զոր չեղու եւս չըզգար այն յիմարացեալ և ողորմելի մարդն :

Եթէ ունիս քաջութիւն, համարձակէ ըսել այսպիսի մարդու մը թէ գինեմոլութիւնը վնասակար ախտ է, ահա զքեզ կործանեց . ընտանիքդ և զաւակներդ թշուառացոյց . տունդ քանդեց և քու կեանքդ ալ վերջացրնելու վրայ է . այս խօսքերը լսելուն պէս՝ իւր ոգելից ըմպելիներէն այլանդակած առկայծեալ աչքերը խոժոռ և զարհուրելի վրագ սեւեռելով՝ ըստ պառնալից կատաղութեամբ կը պռուայ երեսիդ, թէ դու պատժապարտ ես և մահու արժանի, որովհետեւ կը յանդգնիս իմ պաշտելի կուռքս նախատել եւ գործոյս միջամտել եւ թէ դու ո՞վ ես որ կը համարձակիս իմ ընթացից վրայ դիտողութիւն ընելու : Դու եթէ գործ չունիս աշխատէ հաս-

կացնել անոր թէ՛ իւր մոլութեան վնասակար հետեւանքը ոչ միայն իր՝ այլ և շուրջը գտնուող անձանց վրայ եւս կը ծանրանայ և կը թշուառացնէ, դու աշխատէ պատմական իրողութիւններով և անմիտելի փոստերով հասկացնել անոր՝ թէ այն մոլութիւնը որչափ մարդիկներ կ'ործանած, որչափ տներ քանդած և քանի ընտանիքներ, ընկերութիւններ և ազգեր իսպառապուռ ջնջած է, և թէ դու եւս անոր հետ հաւասար պարտք ունենալով տան պահպանութեւն և զարգացման, յառաջագիմութեան և երջանկութեւն, հետեւաբար և հաւասար իրաւունք ունիս անոր վրանդ սպառնացող որ և է վտանգի դէմ մաքառելու և իւրաքանչիւր անգամոց վնասակար ընթացից վրայ դիտողութիւն ընելու . սակայն ՚ի զո՞ւր . նա խօսք հասկանալ չուզեր . նա պարտք ճանաչել չը կամիր . նա իրաւունք յորդել չը գիտեր . նորա կամքն է իւր սովորութեանց հետեւիլ թէեւ վնասակար լինին . նորա հաճոյքն է իւր որդւոց թշուառութեամբ պարարիլ, և նորա անբռնաբարելի իրաւունքն է բռնական միջոցաւ իւր ուզածն ընել, և քու պարտքդ է ըստ ամենայնի և անսահման հնազանդիլ . քանզի նա հայր է, դու որդի . նա իշխող է, դու հպատակ . նա տէր է, դու ստրուկ . ուստի դու պարտաւոր ես ամեն բանէ և ամեն իրաւունքէ հրաժարելու . քանի որ նա կայ եւ զքեզ կառավարելու սահմանուած է . արդէն դու ՚ի ճակատագրէն ենթարկեալ ես անոր ընդն այն օրէն, երբ նորա զաւակը լինելու դատապարտուած ես, ուստի քանի որ նա կենդանի է և դու անոր հովանաւորութեան տակ կ'ապրիս, աշխարհի վրայ սեփական բան մը չունիս . քու ինչքդ, քու ստացուածքդ, քու պատիւդ, քու ընտանիքդ և

զաւակներդ և նոյն իսկ քու կեանքդ նորա հաճոյից առարկայներն են . եւ նոյն իսկ քու կենդանութեան մէջ մը նալդ անգամ արդէն մի մեծ շնորհ է քեզ համար . ուստի դու պարտաւոր ես միշտ քու գլուխդ հարուածող ձեռքը համբուրելու . քու արիւնդ ծծող տղըուկը փայլալիւս և դքեզ գիշատող դազանաց դէմ շնորհակալութիւն հրատարակելու . քանզի այն է քու հօրդ կամքը . անոնք նորա կամակատարներն են , քեզմով պիտի կըշտանան որ իրեն ծառայեն . եւ եթէ անոնց ծուռ նայիս կամ տրտունջի փոքրիկ ճիգ մը արձակես , գործդ լմնցած է , ըստ որում անհնազանդութիւն կ'ըլլայ ըրածդ . հետեւաբար և արժանի կը լինիս բանտի , գանի , աքսորի , աւանտեսակ զրկանաց և անպատուութեան :

Այսպէս ահա մղութեանց , ապօրինաւորութեանց և անկարգութեանց գերի եղող մարդն արգարութիւն , օրէնք և իրաւունք առ ոսն հարկանելով կը յամառի ըստ ամենայնի հաւատարիմ մնալ իւր սիրելի չատուածոց , և երբ իւր չարեաց չափը լեցուելով արգարութեան հզօր ձեռաց իւր վրայ պիգապէս ծանրանալը եւ զինքը ճնշելը զգայ , և իմանալով որ իւր աւնիրաւութեանց վախճանն եկեալ հասեալ է : այնուհետեւ , ահա այն ատեն յուսահատ կատաղութեամբ ճիշդ օրհասական արջու պէս հզօրագոյն կը սկսի կռուիլ եւ իւր առջեւ ելած աւանայն ինչ խորտակել , որպէս զի այնուհետեւ վրէժ մը լուծած լինի . սակայն որովհետեւ ընդհանուր օրէնք է որ միշտ ուղղութիւնն ու արգարութիւնն յաղթող պիտի հանդիսանան թիւրութեան և անիրաւութեան վերայ , հետեւաբար իմաստուն եղողն պէտք է իմաստութեամբ տեղի տայ

այն բորբոքեալ կատաղութեան առջև , անշուշտ լինելով որ նորա բորբոքութիւնը մօտալուտ անկման նշանն է . Աստուած որ տէր է որբոց և պաշտպան զոկերաց , պիտի հասցնէ իւր արդար վրէժխնդրութիւնը և գայթի անօրէնն և պիտի իյնայ գլխիկոյ , որոյ անկում մը շատ մեծ պիտի լինի :

Գ . Ս . Շահանէան :

Մ Ի Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ Դ Ի Տ Ո Ղ Ո Ի Թ Ի Ի Ն ⁽¹⁾

Մեր ներկայ դիտողութեան առիթ տուաւ Մէլոյ Հայաստանի պատուական լրագրին 39 համար թերթին մէջ հրատարակուած մի նամակ , գրուած Վաղարշապատէն , որոյ մէջ

(1) Սոյն դիտողութիւնը Միաբանութենէն մի քանի պատուարժան հոյրեր և եղբայրներ տուած են Սիօնի մէջ հրատարակելու համար : Իրրեւ միաբանական եղբայրութեան անգամ մէք եւս ըստ ամենայնի համաժողովի Ազգ . հոգեւոր Իշխանութեան մասին յայտնած դաղափայտութիւն , և կարող եմք ըսել , որ համայն Միաբանական լրութիւնն եւս համամիտ է , վասն զի Ս . Աթոռէս մեկնողներուն առթիւ , որք Ազգին մէջ առանց հարցուելու կ'ընդունուին մեծ պատուով եւ ոմանք իսկ Նախկնպտութեան արժանի դատուած են , հարցումներ եղած են միաբանական Ընդհա . Թողովի մէջ և Ամեն . Ս . Նախագահը յուսադրական պատասխաններով գոհացուցեր է . ըսած է թէ , « Պէտք եղած տեղը գրուած է , հարկաւ տնօրէն . նոթիւն մի կ'ըլլայ » . բայց մինչեւ ցարգ սորա գործնական արդիւնքն չը տեսնաք , Նիժէ այս տարւած ընթացքը շարունակուի , ցաւալի հետեւանքներ կարող է ունենալ թէ՛ Ս . Աթոռոյս եւ թէ՛ ընդհանուր Ազգին համար . վասն զի մնացողներն տեսնելով , որ դուրսի կեանքը աւելի գիւրին է , բնականաբար իրենք եւս պիտի հրաժարին : որոյ հետեւութիւնը ամեն խորհող ոք կարող է ինքնին իմաստասիրել :

Ծ . Խ .

Սուրբ Աստուածածնի նախատեսակ կատարելու ժամանակ տեղի ունեցած «Ըմբռամարտութիւն» մը պատմելէ յետոյ, որ պատահած է Ս. Աթոռոյս երբեմն միաբան և արտաքսուած Կիւրեղ վարդապետի և Տիրայու Մելքիսեդէկի մէջ. կը յաւելու Պ. Նամակագիրը իւր կողմէն հեգնական ձեւով մի. «Տեսէք, ինչ կը նշանակէ Երուսաղէմի միաբան լինելն, հանաք մասխարութիւն է. նոքա կռուի վերաբերեալ ամեն տեսակ հնարքն, ձեւերն լաւ գիտեն» և մի քանի տող վարը կ'ըսէ. «Բայց մեր առաւել ցաւ 'ի սիրտ և 'ի հոգի կը զգամք այս պարագաներիս մէջ, որ մի վարդապետ իւր ըմբոստ և ամբարիշտ բնաւորութեան համար Պատրիարքի և ամբողջ Միաբանական Ուխտի որոշմամբ արտաքսուի Երուսաղէմի Ս. Յակովբեանց վանքէն, և Էջմիածնումը ընդունելութիւն, պատսպարանք գտնելէն ետքը, միթէ անշուշտ ձեմարանի Տեսչի փոխանորդ պէտք է ընտրուէր և մի անգամայն բարոյականութեան վարժապետ: Կարծեմ Երուսաղէմի Միաբանական Ուխտի որոշումը ոչ միակողմանի և ոչ թշնամական եղած էր»:

Ինչպէս կը տեսնուի, Պ. Նամակագիրը իւր վարի տողերով արդէն ինքն պատասխանած է իւր ըրած նախատանաց. վասն զի մի կողմէն կը նախատէ՝ կռուարար կոչելով Երուսաղէմայ Միաբանութիւնը և միւս կողմէն կը ջատագովէ Կիւրեղ վարդապետի կրօնարար, ըմբաստ և ամբարիշտ բնաւորութեան համար Միաբանական Ուխտի ըրած արտաքսելու որոշումը: Եթէ իրօք կռուարար է Ս. Աթոռոյս Միաբանութիւնը, ըմբոստութիւն և ամբարշտութիւն չը պիտի համարեր Կիւրեղ վարդապետի կռուարար բնաւորութիւնը. ուստի եւ ոչ պիտի

արտաքսէր: Արդ՝ քանի որ այժմ արտաքսած է, ուրեմն որչափ Պ. Նամակագրի համար եպերելի է, նոյնչափ՝ և աւելի Ս. Աթոռոյս Ս. Պատրիարքին և համայն միաբանական Ուխտին համար եպերելի է կռուարարութիւնը:

Այսու ամենայնիւ չեմք ուրանար և այս, որ երբ կը տեսնեմք և կը ըզգամք թէ օտարները մեր ազգային նշանաւոր իրաւանց ձեռք կը մօտեցընեն, կը դիմագրաւեմք որչափ որ մեր ուժը և կարողութիւնը կը հասնի. առանց նախադրածակ լինելու և մեր կողմէն կռուի առիթ տալու կը կռուիմք ցվերջին շունջ. կը վիրաւորուիմք և կը վիրաւորեմք, 'ի պատահել հարկին կը մեռնիմք անգամ, որպէս զի ազգային իրաւունքները անաղարտ և անկորուստ մնան: Միթէ այս ամօթ է, միթէ այս մասխարութիւն է: Ի՞նչ պիտի ընէր Պ. Նամակագիրը եթէ Երուսաղէմայ Միաբանութեան տեղը լինէր. երբ Յոյն, երբ Լատինը կապտել ուղէին ազգային իրաւունքները, արգեօք կրօնաւարար չը լինելու համար պիտի թողնէր, որ ազգային իրաւունքները լարաբաժին ընէին. թէ իբրեւ հաւատարիմ աւանդապահ, իբրեւ ճշմարիտ հայ ընդ միշտ պիտի դմագրուէր նշանախեց մի անգամ չը կորսնցնելու համար: Զեմք ցաւիր մէք Պ. Նամակագրի ըրած նախատանաց վերայ, վասն զի լաւ գիտեմք, թէ ամեն անձ նուիրութեան, ամեն նահատակութեան արժանաւոր վարձն ու պսակը միայն թուք ու մուր է մեր Ազգին մէջ:

Գալով երկրորդ կէտին, որով ցաւ կը յայտնէ Միաբանութեան մը արտաքսածը Էջմիածնայ մէջ ընդունելութիւն, պատսպարանք գտնելէն յետոյ ձեմարանի Տեսչին փոխանորդ կարգուելուն վերայ, իրաւացի կը գրեմք և միանգամայն ցաւակից եմք,

նչ անոր համար, որ Ալեքսի վարդապետը Երուսաղէմայ երբեմն Միաբան էր և իւր ներկայ անարդարանալի աւարքով արգարացուցած է Ս. Պատրիարքին և Միաբանական Ուխտին բրած որոշումը. այլ այն արմատական եղծման համար, որ կը տիրէ մեր ազգագային հոգեւոր իշխանութեան մէջ: Ի վաղուց զգացած էինք մեք այս ցաւալի եղծումը և ի վաղուց մեր սիրտը կարեւեր խոցուած էր, բայց կը լուէինք, որպէս զի ժամանակը խոսի, ինչպէս խօսեցաւ Ալեքսի վարդապետի մասին եւ յուսով եմք թէ պիտի խօսի ուրիշ շատերու համար:

Յաւած եմք արգարեւ և անշուշտ ցաւած են մեզ հետ ամեն գգայուն անձեր, երբ կը տեսնեն հոգեւոր իշխանութեան մէջ տիրած ներկայ աղաւաղ դրութիւնը, կամ աւելի ճիշդն ըսեմք անիշխանութիւնը. միոյն անարժան գատածը, ուրիշ մը արժանաւոր կը դատէ. միոյն մերժածը, երկրորդ մի փառօք և պատուով կ'ընդունի, որով օր ըստ օրէ անարժանութիւնը կը քաջալերուի. ապիրատութիւնը կը զօրանայ և կը բազմանայ անարժան եկեղեցականաց թիւը: Թերեւս հոգեւոր իշխանութիւնք մի մեանց հակառակ գործելու համար կ'ընեն այս ամենը. բայց ընդհանուր ազգը կը կրէ այս յուր վարչութեան վնասակար արդիւնքները. որովհետեւ այդ եկեղեցականները ոչ թէ իրենց անձը կառավարելու և հովուելու համար կոչուած են, այլ ժողովուրդը և գաւառներ հովուելու համար կոչուած են: Երբ վարդապետ մը անրնդունակ կը դատուի գաւառի մը տեսչութեան, եւ նոյն իսկ Միաբանութեան մը անձուկ չըլանին, ի՞նչ զարմանալի և գերբնական հրաշքով՝ մի ուրիշ եւ աւելի բազմամարդ գաւառի հոգեւոր հայրութեան արժանա-

ւոր և յաղմար կ'ըլլայ, միթէ տարբեր են տեսչութիւնները, միթէ գաւառներու փոփոխութիւնը բնաւորութեանց և յատկութեանց փոփոխութիւն կ'ենթադրէ: Մեք չեմք հաւատար այսպիսի հրաշալի և տարօրինակ փոփոխութեանց, քանի կը տեսնեմք որ գաւառները շարունակ առաջնորդական ազգավնաս խնդիրներով կը տագնապին և կ'ալէկոծին, և քանի որ կը զգամք, թէ շատ տեղեր ազգային յառաջադիմութեան կենսական խնդիրները այսպիսի վնասակար և երկպառակիշ խնդիրներու կը զոհուին միշտ:

Որպէս զի ազգային հոգեւոր իշխանութեան մասին ըսածնիս լոկ վերացական են թաղրութիւններ չ'ըլլան, զիտողութիւննիս մասնաւորեմք: Վերջին մի քանի տարիներուս մէջ բաւական անձինք գնացին Ս. Աթոռոյս Միաբանութենէն, ոմանք իրենց ապօրինի ընթացից և արարմանց համար մերժուեցան նոյն իսկ Միաբանական ընդհանուր Ժողովոյ որոշմամբ. ոմանք խաբէութեամբ հեռացան. և ոմանք շատ նեղ գտնելով միաբանական տագնապալի և անձուկ կացութիւնը իրենց կրից և հաճայից՝ կամուլին հրաժարեցան: Ոչ ոք չը հարցուց այդ հեռացողներուն իրենց հեռանալուն պատճառը. ոչ ոք չը փնտռեց, չըքննեց և չիմացաւ, թէ ի՞նչ ոգւոյ և կրից կը ծառայեն դոքա, այլ միայն դանոնք պատուասիրելու, բարձրացնելու բուռն մրցում մի տեսնուեցաւ ամեն ուրեք, եթէ Միաբանութենէն անջատուողը սարկաւագ էր, վարդապետ ընելով. եթէ վարդապետ՝ ծայրագոյն և եպիսկոպոս ընել տալով և զանազան պաշտօններու կոչելով: Մեք սորա մէջ ոչ անձնական արժանաւորութեան վարձատրութիւն կը տեսնեմք և ոչ այլ ինչ, միմիայն հակառակութիւն:

Ի՞նչ էր այդ հեռացողներուն նը-

իզմտակը . — Ազգին ծառայել . Ազգին
յառաջադիմութեան նպաստել , հա-
ւառք չեմք ընծայեր դոցա պատրուա-
կեալ նպատակին և չըպիտի ընծային
ամեն անոնք , որք փոքր 'ի շատէ կը
զգան եւ կը հասկանան Երուսաղէմի
բարոյտեան նշանակութիւնը : Ամեն
լուսաւորեալ ազգեր կը խոստովանին ,
որ յառաջադիմութեան էական տարր-
ներ են դպրոցն ու տպարան : Եթէ
դպրոցասէր էին , ահա՛ դպրոց , ուր
ամեն գաւառներէ մանուկներ կ'ու-
սանին , կարող էին այս տեղ իրենց ազ-
գասիրական իղձերն ու նպատակներն
'ի գլուխ տանիլ . եթէ տպարանասէր
էին , ահաւասիկ տպարան , կարող է-
ին իրենց գործունէութեամբ Ազգին
եւ Եկեղեցւոյ օգտակար լինիլ . եթէ
ժողովրդասէր էին , դարձեալ Երու-
սաղէմի մէջ կարող էին իրենց ժողո-
վրդասիրութիւնը արդիւնաւորել ,
ուր քանի որ տարուէ տարի ամեն կող-
մերէն , Տաճկաստանի գաւառներէն ,
Ռուսաստանէն , Պարսկաստանէն եւ
այլուստ Հայ — ուխտաւորաց մեծ բազ-
մութիւն կը ժողովի :

Չէր և չէ ասոնց մին , այլ միմիայն
Ս . Աթուոյս խստամբեր կեանքը . ո-
րովհետեւ ծանր պարտուց տակ կը հե-
ծէ և հազիւ ուրեմն իւր Միաբանու-
թեան օրապահիկն կը հայթայթէ դա-
ռին եւ գժուարատար եղանակաւ .
Ազգ . Լրագրերէն տմանք առանց իմա-
նալու բանին էութիւնը , առանց հե-
տախուզելու , միայն հրատարակեցին
թէ « Երուսաղէմոյ Միաբանութեան
բանիբուն և գործունեայ մասը մեզ
անծանօթ պատճառներով կը հեռա-
նայ յիշեալ վանքէն » : Չեմք գիտեր
թէ այդ Մեծ . Պարոններուն համար
բանիբուն և գործունեայ բառերը ինչ
նշանակութիւն ունին . արդեօք ան-
ձուկ կացութեան մէջ Ազգին ծառա-
յելը գործունէութիւն է , թէ Պօլսոյ
հանգիստ և հաճոյարար ափանց վերայ
կեանք անցնելը :

Ահաւասիկ այս է աղգային հոգե-
ւոր Իշխանութեան 'աղաւաղ դրու-
թեան հետեւութիւնը , որ թերեւս
աւելի ծանրանայ , եթէ բարեկարգե-
լու հոգ չը տարուի :

ԱՄՐԻՆԵՆԷ

ԳԻՆՅԱՋՆՈՒՂԻ

Ա

ՈՐՈՏԸՆԴՈՍ ամպրոպաց ճայթռնն չըռինդք շանթարձակ ,
Բարդ 'ի բարդին դիզացեալ՝ պատի ամպոց թուխ կուտակ
ցեթերին ծով կապուտակ :

Մասիս հըսկայն հինաւուրց , յը յԱկոււոյն ջինջ ալիս
Բստուերաշուբն հովանիք վէտ վէտ կային 'ի ծըրխնս ,
Յարեանց լուղի ճապաղիս :

Ո՛չ եւս հարսունք նաղելիք ճեմ՝ ըզճեմի դարձադարձ ,
Զաստուածանուէր առնուն պար յորոս վարդից պոսակազգեաց
Առ խաղս վըճիտ աղբերաց :

Ոչ եւս 'ի ձի ճոխրաւաց վարդեալ մանկտի զինակիր ,
Ընդ բլուր ընդ մարդ եւ հովիտ 'ի գոհնչ փողոց գայ 'ի հիւ
Յորոց ելեալ 'ի խնգիր :

Չայր լաւնից ձայնք ողբոց փոխան երգոց քաղցրաձայն
Ելեալ բաղեկն անդադար՝ 'ի բիւր շրթանց 'ի կական
Ձերկնից կամար սրըլնձեայն . . . :
Քշուան գառնիք անտերունչ վագերց անկեալք 'ի յերախ ,
Չոց ասպատակ հիւսիսին հրոսեալ իբրեւ ըզմարախ
Քակեաց զամուրն ըզփարախ :

Սուր թաթարին անողորմ աւանդ հընձէ անխընաց
Ձառոյգ մանկտին եւ կուսան , զվարդ եւ շուշան Ագինայ .
Յուսով կենացն յադակաց
Բիւրք 'ի բիւրուց վրկայից ննջեն 'ի քուն հոգեզմայլ .
Ձերգ ըզնրան կարմրակոյտ կառկառս ծաղկեաց բոցափայլ
Անժամ յերկիր թօթափեալ :

Ծերք տըւորք յեց 'ի ցուպ , մատաղամարք սրտաթունդ
Ըզձեռանէն ունելով զորդւոց թոռանց փափկանունդ ,
Հատուած գընան քունդ 'ի գունդ ,
Ձողջոյն տըւեալ քաժանման յաչս արտասուք յորդառատ ,
Եինից մատրանց տաճարաց 'ի հուր 'ի բոց չըջապատ ,
Եւ գամբանաց մամբարմատ . . . :

Այլ այս ուսով՝ յանկարծ չող ծագեալ յաւերս 'ի մրնաջ :
Միթէ յերկնից վայրիլեալ զուարթուն աջք լուսափայլ
Քայ շիթս հեղուլ կարմրակայլ .
Կամ թէ փայլա՛լ երկնապայ՝ հերձեալ ըզկողըս ամպոց ,
Ընդ սեաւ ալիս եթերին զերդ ոգի մի անդընդոց
Յուրայ ցայտէ հրատաբոց . . . :

Ո՛հ 'ի սրբոյն մաղապուր՝ յեցեալ 'ի կող մի ժայռի ,
Յաջմէ սուսեր ծըխաշունչ , ձախմէ մանկիկն աղածրի ,
Ու առ ոտս անդունդ յերերի ,
Դիւցաղնուհին Կարինէ նոր Ամաղճնն Հայ — զարմին ,
Թըւի կոկոն դեռաբաց երփինսգեղ մայիսին
Ձեղեալ յարտօսր գիշերին :

Հերք խառնիխուռն ըզթիկամբք ծալ ծալ ծըրին ալեգէս :
Աշկունք յասպիս որք երբեմն վըճիւորք երկնի ու ալեաց պէս
Կաթոգնէին սիրակէլ :

Աւանդ պղտորք յարտասուեաց՝ հազիւ փողին նըւաղկոտ ,
Իբր ըղծովակն Բզնունեաց յալեաց ծրփինս 'ի դըղրդ
Կամ զերկին յամալ թքիայորդ :

Ձիք զուլամբ չիք մեհեւանդ քառամանեակ պաղպաջուն .
Թօթափեցան՝ զսրդքն համայն ըղկնի մահու սիրելւոյն ,
Ձերդ շողքն 'ի մուտս արփենւոյն ,
Այլ ոտիսին մահաբուն բոսորաբուլիս չիթք արեան
Իբր յետին զսրդք իւր մահուան անդ ըզգիմօքքն շողան
Ձուգեալ ըզլարդ ընդ շուշան :

Յեզր անգնդոյն անյատակ ընդ մէջ կենաց և մահու ,
Քան զօրահասն իսկ ինքնին ըստառնալից ու ահարկու ,
Ճօճեալ սուսեր մարտացու ,
Հանգունաափայ է զուարթնոյն որ իւր շանթիւքն հրատեղաց
Ձվերաբերեալն յանգնդաց զըսպայագունդքս դիւաց
Իսպառ առնէ արտալած :

Մերթ պիչ քնքոյշ յիւր մանկիկն , մերթ գիտկունն սառնասեր ,
Աչքն ըղխովմունն հախակիր 'ի թիւս մրտացն ընդ այեր
Կարգ ըստ կարգէ նըկարէր .
Հանգունաափայ ձիւնափայլ զուգից պորից պաղպաջուն ,
Ոյց բեկբեկին կերպարանք յալիս ծովուն կապտագոյն
Մինչ ընդ երկինս ճախր առնուն ,

Այլ աւանդ քեզ Կարինէ , շուշանդ հովտին Ադինայ ,
Թէպէտ տապաստ արկանես ըլլաս 'ի խուժից անխընայ ,
Քեզ օրահաս առ դուրս կոյ .
Ձարեւ կենացդ հատանել դեռ յարշալոյսն վարդագեղ ,
Հէնք հիւսիսի ժանտաժուտ , ամօթ յաւերժ , զինչ հեղեղ
Ի մի՛նդ հրոսակ տան ահեղ :

Շաչիւնք հրափայլ սուսերաց , ճայթմունք լարից աղեղանց ,
Օրահասին կարապետք՝ քան զորոտմունս ամպրոպաց
Հնչեն բացուստ 'ի լերանց .
Եւ աղաղակ խառնաձայն վրիժապահանջ ամբօրի ,
Ձերդ ըղմունչիւնս ալեաց մինչ ծովն 'ի խորոց ամբօրի
Գամ քան ըզգամ զայրագնի :

Աւանդ զմանուկն աղածրի , որ ճիչ բարձեալ յերերի
Սառնասառոյց յերկիւղէն փարէր զճնգովքն մայրենի ,
Հեղոր արտօսր դառնաղի .
Յուղեցան գուլթք Կսրինեաց , աչկունքն յաղբերս փոխեցան .
Կարկառ նըմին զիւր ծըղիս , և գգուեալ զգէմն վարդանման
Բարբառեցաւ անխաձայն :

“ Ընդ վայր ուրեմն ծնաք ըզքեզ ամուքս երբեմն բարեբաստ .
 “ Եւ դմւ 'եդ հարկաւ կոյր բաղդին անցեալ անկոյս փոյթ տապաստ .
 “ Զերդ վարդն 'ի շող տապաստստ .

“ Կամ 'ի մանուկ հասակէդ 'ի տար աշխարհս արտաղած՝
 “ Փթթեալդ 'ի սէր ու 'ի գգուանո ըսպաս հարցես հողամած՝
 “ Զաղիր ոտիցն այլադգեաց :

“ Ոչ եւս քեզ մայր կաթոգին՝ որ յարտասուացդ ցողակայլ
 “ Ըզհասարակ գիշերաւն ընդոտո 'ի քնոյն զարթուցեալ՝
 “ Տայր կաթն չթանցդ կարմրափայլ .
 “ Յանկեան ուրեք անծանօթ տախտապարեալ բացօթեայ ,
 “ Յողջոց 'ի մուռնչ լացուսցես զերկնից կապոյտն աստեղեայ
 “ Մինչ մութն ըզքեւ թանձրանայ :

“ Ոչ յոյս ծաղիկս սիռեսցէ յանձուկ կենաց 'ի շաւիղ .
 “ Խնդից խաղուց սրտահեշտ յաչացդ անցցէ շառաւիղ ,
 “ Ու 'ի սրտէդ սէր ոսկեծիղ .
 “ Եւ մինչ ընկճեալ ընդ վնոք դիպել մահուն քեզ մաղթես ,
 “ Ոչ ձեռն գրթոտ մրաերմին կողկողելով սիրակեզ՝
 “ Փարատեսոցէ զամպոց դէղ . . . :

“ Աւաղ ինձ մօրս որ երբեմն օրորոյիդ առ ընթեր ,
 “ Մինչ առ 'ի կոխ ճօճէին ըզքեզ ղեփուռք խնկաբեր
 “ Ու առուակն հեղիկ կարկաջեր ,
 “ Զախր 'ի բարձունս առն'ի յաշխարհ ոսկեակ անբրջոց ,
 “ Անդէտ զի հարկ էր ինձ աստ ղհոգւոյս ծաղիկ կենսաբոց
 “ Եղերերգեւէ դառն 'ի կոծ . . . :

“ Թո՛ղ ասրս երգս այս լոյս օրօր քննոցդ յամբարմ . . . :
 “ Թո՛ղ ձեռքս իմ այս որ քեզ կաթնն ջամբեցին մեղրահամ՝
 “ Քաղէ՛ն զոգիդ տարածամ . . . :
 “ Ուրուք զաղիր դիականցս կայտոռէ՛ն ըզմեք թեւապար . . . :
 “ Աղէ՛ մատիր 'ի ձենձեր քան թէ ցաւօք վնասար
 “ Հալել մաշէլ անդադար . . . : :

Ասաց ու 'ի նոյն ըզտուսերն ամբարձ զորդեակն հարկանել .
 Երբ գորով մայրենի ողորմ տեսցն անընդել՝
 Ըզթափ բազկին իւր արգել :
 Ի չորրորդին ցնորից հոյք զաջք նորին արկեալ քող՝
 Ըզմահաղէնն արիւնոտ նստոց մանկան իւր 'ի կող .
 Եւ չիթք բոսոր թալին ղհող :

Իսկ մինչ անթիւք ընծաւ յայտուչ կրթեալք ՚ի ժանտից ,
Տնկեալք կառչին անշքունչ սիրաք ՚ի յերերս քստմնալից ,
Զինչ պակուցեալք ՚ի շանթից ,
Դիւցաղնուհին Կարինէ վերուստ ՚ի վայր դարահոս՝
Խբր ըզկարապ զոր ՚ի մահ հարու անգութըն հաւորս ,
Գընացր ՚ի մութն ՚ի քառս . . . :

Մըսէմ ոգիք լալծից , գուսանք ջայից ողբերգակ ,
Տիրաւարկաջ քընարիս սղէ՛ լերուք օժանդակ .
Ենչեցէք հողմք ասունորակ .
Մըռնչեցէք լալագին ալիք ծովուն մրկաշունչ ,
Սօսիւնք մայրեաց սաղարթուն , սնչք գիշերոյն թաթաւուչ ,
Ըզալ՛ հարէք մեծամեունչ :

Ո՛հ մի՛ բռնցի դեղ դալար , մի՛ փթթեալին անդ ծաղիկք
Աւր ախեցան ցիր և ցան պատառք մարմնոյն իւր փափկիկ
Անդամ անդամ ընկեցիկ .
Աւր թօթալեաց ժանտ հիւսիս ըզթերթ վարդին բեհեզեայ ,
Համբոյր հարսին դարնայնոյ՝ տամակ ՚ի շաղ մարգարտեայ ,
Բնութեան տարփմն յարակայ :

Եղունք քեզ սո՛ Կարինէ , զուարճ կայթիցդ ՚ի դոխիւն
Յակումք պարուց գեղափայլ՝ կաքան ըգքեղ յանկարծոյն
Մըռայլ օգիք գիշերոյն .
Զերդ Պերսեփան ծաղկաքաղ Եննայ ՚ի մարգըս դալար
Խլեալ ՚ի թուխ Սանդարաց , զոր Դեմետրէ վշտահար
Խնդրեաց զնա ՚նդ համաշխարհ :

Փակեանց քեզ հող ռիսերիմ ըզգութ գորով իւր քնքուչ .
Ո՛չ կանգնեցան քեզ կօթողք , ոչ մահարձանք առ ՚ի յուչ
Զոր ամք եղծեն վաղ կամ յուչ .
Երկիրս Հայոց բովանդակ վայր է սրբոց ակըմբին .
Նոյն Մասիսն է արձան , մահիկ՝ լապտեր գիշերին ,
Դարք ըզնոքօք բոլորին :

Դուք՝ զոր ըկեն անդադար բըռունք խուժից անօրէն ,
Հարսնչք և մարք , քորք սիրուն , յուչ լիցի ձեղ Կարինէն
Վառեալն ՚ի զէն յառնաղէն .

Եւ թէ իցէ յերակո ձեր չիթ մի արեան կենսապահ
Օ՛հ տուք պատուոյն պարծանաց զսթոռ փառաց գերագահ
Ամբարձաձիգ քան ըզմահ :

Աւետիս Կարապետեան Կ . Պօլէյք
Սշա . Ժառ . Վարժարանի :

ԱՍՏՂԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀՈԼՈՎՈՒՄՆ ԱՐԵԳԱԿԱՆ ԵՒ ԲԻԾՔ

Ա .

Արեգակը , ինչպէս ըսինք նախըն
թաց թուով , կը գառնայ իւր տրա-
մագծից միայն վերայ . այս շարժումը
կ'ըսուի հոլովում , որ կը տեւէ գրեթէ
25,5 օր .

Արեգական հոլովման գիւտը , որ
աստղագիտութեան համար յոյժ կա-
րեւոր է , եղաւ տասնեւեօթներորդ
դարու սկիզբները , գրեթէ այն միջո-
ցին , երբ նոր գտնուած էր գիտակը
և սկսած էին արեգական գիտակնե-
րով նայիլ : Գիտութիւնը՝ այս մեծ
գիւտը Հոլանտացի աստղագէտ Ժան
Ֆապրիսիուսի կը պարտաւորի . թէեւ
անկէ առաջ Ժիարտանու-Պրունց , որ
ըստ Հոլմպոլտի խարոյակահանգիսին
զոհ եղաւ հեռագէտի գիւտէն ութն
տարի , և արեգական բծերու յայտ-
նութենէն տասն և մէկ տարի առաջ ,
ըսաւ թէ արեգակը կը շարժի իւր ա-
ռանցքին վերայ . Գէրլէր ևս ենթադր-
րած էր այս շարժումը . իսկ Գալիլէ , որ
Ֆապրիսիուսի ըրած մեծ գիւտի տա-
րին առանձինն գտաւ արեգական բը-
ծերը , չը յայտնէր Հոլանտացի աստ-
ղագիտին եղբակացութեան հասնե-

լու : Ահաւասիկ թէ՛ ինչպէս կատա-
րուած է աստղագիտական այս մեծ և
կարեւոր գիւտը :

Ֆապրիսիուս մի օր դիտարկելով արե-
գական սկաւառակը քննելու ատեն
յանկարծ մակերեւութին վերայ մթա-
գոյն բիծ մը կը տեսնէ բաւական մեծ
տարածութեամբ : Ի սկզբան ամօք կը
կարծէ , բայց յետոյ աւելի մանրազն-
նին քննութեամբ կը հասկանայ , որ
խաբուած է : Արեգակը հետզհետէ
հորիզոնէն բարձրանալով , եւ լուսոյ
չլսցուցիչ զօրութիւնը սաստկանալով՝
կըստիպուի երկրորդ տեսութեան ըս-
տիսեւ այս եղակիան երեւութի ուսու-
մը շարունակելու համար : Յիշեալ
գիտունը կ'ըսէ , « Ես և հայրս անցու-
ցինք օրուան մնացորդ մասը և գիշե-
րը մեծ անհամբերութեամբ և շարու-
նակ մտածելով , թէ ի՞նչ կրնայ լինիլ
այդ բիծը , եթէ արեգական մէջ է ,
կ'ըսէի , անտարակոյս վերստին պիտի
տեսնեմ , եթէ արեգական մէջ չէ , իւր
շարժմամբ անտեսանելի պիտի ըլլայ :
Վերջապէս առաւօտուն անպատմելի
ուրախութեամբ կրկին տեսայ , բայց

ստիպու ինչ տեղափոխուած : Այս պա-
րագայն մեր տարակցար աւելի շատ
յուշ . ուստի խորհեցանք , արեգական
ճառագայթները նեղ ծակէ մը մուծ
սենեկի մը (գործի բնագիտական) մէջ
առնել ձերմակ թուղթի վերայ . եւ
արգարեւ այն տեղ աւելի լաւ կեր-
պով տեսանք բիծը երկարաձգեալ ամ-
պի մը ձեւով . այնուհետեւ օդին խառ-
նակութիւնը արգելք եղաւ երեք օ-
րուան չափ մեր գիտողութիւնը շա-
րունակելու : Երեք օրէն յետոյ տե-
սանք նոյն բիծը , որ շեղակի յառաջա-
ցած էր դէպ արեգական արեւմտեան
կողմը . երկրորդ փոքրիկ բիծ մը եւս
տեսանք արեգական եղբին վրայ , որ
քիչ օրէն մինչեւ մէջ տեղն հասաւ .
վերջապէս երրորդ մի եւս տեսանք .
նախ՝ առաջին բիծը աներեւոյթացաւ .
մի քանի օրէն միւսներն եւս : Յուսոյ եւ
բծերը կրկին չը տեսնելու կասկածին
մէջ կը տարուբերէի . բայց տառներիւ
օրէն յետոյ առաջին բիծը նորէն տես-
նուեցաւ արեւելեան եղբին վերայ :
Այն ատեն հասկացայ , որ արեգակը
կը հոլովի եւ հեազհետէ հաստատուե-
ցայ այս գաղափարին մէջ . այլոյ եւս
սկսայ ցուցնել բծերը , որք ինձ նման
համոզուեցան . բայց կասկած մի կար-
գելոյր նոյն նիւթին վերայ գրելու . ո-
րով սրարտաւորեցայ գիտողութիւննե-
րըս երկար ժամանակ շարունակել :
Այս տեսնէի , որ բծերը իբարեւ նկատ-
մամբ մի եւ նոյն հեռավորութիւնները
չէին պահեր , ձեւով եւ արագու-
թեամբ կը փոփոխէին . բայց աւելի
մխիթարուեցայ , երբ սոցոս պատճառն
իմացայ : Որովհետեւ գիտողութեամբք
հաստատուած է , որ այս բծերը նոյն
խակ արեգական մարմնոյն վերայ են .
ուստի պէտք է , որ փոքր երեւին եւ
իրենց շարժումը դանդաղ , երբ արե-
գական եղբայր վերայ հասնին : Այս

հրաւիրեմք բնական ճշմարտութիւն
սիրողները օգտիլ մեր ներկայացուցած
ուրուագրէն . անշուշտ նոքա եւս պի-
տի ընդունին արեգական հոլովումը ,
ինչպէս Ժիարտանա—Պրուէտ ըսաւ իւր
Տիէլէրայ ձառին մէջ , որ հրատարա-
կուեցաւ 1591 ին . նոյնպէս Քէբլէր
Հրատի շարժմանց վերայ գրած գործին
մէջ . առանց արեգական հոլովումն
ընդունելու անկարելի է բծերու շար-
ժումն մեկնել :

Փալիլէ աւելի ճիշդ եղաւ այս մա-
սին եւ իւր եզրակացութիւններն աւե-
լի պարզ , նա մինչեւ անգամ այս բը-
ծերու պարբերութեան տեւողութիւ-
նը չափեց եւ գտաւ , որ գրեթէ 14 օր
կ'երեւին եւ նոյնչափ ատեն կ'աներե-
ւութանան :

Արեգական հոլովումը այսպէս գրու-
նուեցաւ գրեթէ կէս դար առաջ Ա-
րուսեկի , Հրատի , եւ Լուսթիմաքի հո-
լովմանց գիւտէն . որով 'ի հիմանց սա-
սանեցաւ երկնից , կամ աստեղաց ա-
նտարակնութեան հին գաղափարը ,
զոր նախնիք աւանդած էին : Նոյն իսկ
արեգակը , լուսոյ այս վառարանը ,
բոցործակ զտութեան այս նախափա-
սը , յայտնուեցաւ , որ բծեր ունի :

Յառաջքան այս բծերուն նկարա-
գիրն ընելը , տեսնեմք թէ ինչպէս սո-
ցա վերայ եղած գիտողութիւնը կե-
ղերակացնէ արեգական հոլովումը .
եթէ աստղագիտական գիտակով մի ,
որ առարկաները չընելու յատկութիւ-
նն ունի , քննեմք արեգական սկաւա-
ռակին արեւելեան եղբին վերայ եղած
բիծ մը , ընդհանրապէս պիտի տես-
նեմք նուրբ գծի մը ձեւով աւելի լայն
քան երկայն : Առաջին օրերուն մէջ
բիծը դանդաղ ընթացքով դէպ արե-
գական կեդրոնը կը քալէ . օր ըստ օ-
րէ նորա շարժումը կ'երագի . կեդրո-
նին վերայ արագութիւնը ծայրագոյն

տառիձանին կը հասնի : Բայց կեզրու
նէն անդին դարձեալ հետզհետէ կը
կրտի դանդաղիւ : Մի և նոյն չըջոնին
մէջ գիտուած բժերուն զիրքերը ինչ
որ ալ ըլլան, իրենց գծած ճանապարհ
ներն իրարու զուգահեռական և նման
են : Երբեմն ուղիղ, երբեմն ձուռձե
գիտողի ժամանակին համեմատ : Այս
բժերը, որք ձեւով և տարածութեամբ
կը փոփոխին շարունակ, եզերաց մօտ
գծուարաւ կը տեսնուին : որովհետեւ
խիստ նուրբ կ'երեւին : Ընդհակառակ
կըն կեզրոնին մօտերն ալ ստուար կը
տեսնուին : Վերջապէս երբ արեւմը
տեսն եզրին վերայ կը հասնին, կ'ա
նեւեւութեան և օրոշեալ ժամանակէ
մը յետոյ վերստին կը յայտնուին ա
րեւելեան եզրաց վերայ, և այս երեւ
նալու և անեւեւութեանալու ժամա
նակամիջոցներն իրարու հաւասար են,
այսինքն իւրաքանչիւր ժամանակամի
ջոց տասն և չորս օրէն բիշ պակաս :

Ահա այս պարագաներն են, որք
անհերքելի կերպով կ'ապացուցանեն
արեգական հոլովումը : Սակայն թեր
եւս ըսողներ լինին, թէ այս բժերը ո
րոշ մարմիններ են, որք հեռու լինե
լով արեգակէն՝ կը դառնան նորա շուր
ջը մոլորակաց նման (1) : Եթէ ստոյգ
լինէր այս կարծիքը, պէտք էր, որ
սոցա անցքը արեգական սիւլառակի
առջեւէն այնչտի միօրինակ երեւէր,
որչափ իրենց հեռաւորութիւնը մեծ
ըլլար, ինչպէս կ'երեւին Փայլածուի և

(1) Երեւն անուն յիսուսեան մը բժերը արեգակ
նային գունտէն հեռու կը կարծէր և զանաք ա
րեգական շուրջը զարձօղ մոլորակաց նմանցեալով
կըսէր որ արեգակնային սիւլառակին առջեւէն
անցնելու ատեն իրենց մթին երեսները մեզ դար
ձնելով սեռու կ'երեւին, ինչպէս կը պատահի փայ
լածուի և Արուսեակի անցից ատեն : Բայց Գալիլէ
բոլորովն մերժեց յիսուսեանի ենթադրութիւն
ները :

Արուսեակի անցքերը : Գարձեալ եթէ
ստոյգ լինէր, պէտք էր սոցա անցից
տեւաղութիւնը շատ կարճ լինէր, քան
անեւեւութեանալու ժամանակը, վասն
զի անեւեւութեանալով իրենց ոլորտնե
րու աւելի մեծ մասերը պիտի քալէին :
Բայց յաստի, եթէ այս բժերը միջոցին
մէջ կըղիւսցեալ մարմիններ ըլլային և
բոլորովին անկախ արեգակէն, անկախ
իրարմէ, ինչպէս կ'արեւի էր որ այսպի
սի կանոնաւոր ընթացք ունենային
և նման զուգահեռական շաւիղներու
մէջ շարժէին : Ուրեմն արեգակն է, որ
կը դառնայ արեւմուտքէն դէպ արե
ւելք, որով բժերու տեղափոխութիւ
նը զգալի կերպով կը տեսնեմք :

Բ .

Արեգական բժերուն գիւտը եւ
ուսումը հեռագէտներու և գիտակաց
գիւտով եղան, ինչպէս և արեգական
հոլովման գիւտը : Գալիլէի առաջին
գիտակները հեռաւոր մարմինները ի
րենց բուն մեծութեան նկատմամբ 4
և երբեմն 7 անգամ կը մեծցնէին : Բայց
հետզհետէ մարդկային տեսութեան
այս օժանդակները կատարելագործե
ցան, որով կ'արեւի եղաւ աստեղաց
մակերեւութին վերայ տեղի ունեցած
պատահարաց կազմութեան ամենա
նուրբ մասերն անգամ ուսանիլ և մին
չեւ անգամ անոնց բնական կազմու
թեան վերայ ամենահետաքրքրական
ծանօթութիւններ ստանալ :

Արդի գործածուած ամենազօրա
ւոր հեռագէտներն արեգական բժե
րուն վերայ հետեւեալ մանրամասնու
թիւնները կը տան :

Առաջին նայուածքով բժի մը մէջ
երկու որոշ գոյն կը տեսնուի : մէկ բի
ծը կ'ունենայ մէկ, կամ շատ կուտեր,
որք սիւլառակի ընդհանուր ըւսաւու

բուժեան համեմատութեամբ մթու-
թիւն մի ունին . միւս գոյնն է գորշ
գոյնը , որ կը շրջապատէ կուտերը և
կ'անուանի խերասխա-եր :

Եթէ աւելի հետազոտութեամբ
քննուի , յայտնի կ'տեսնուի , որ այս
կուտերը իրենց ամեն մասանց մէջ մի
և նոյն գոյնը չունին . մթին յատակի
մը վերայ կը տեսնուին խոր պատուած-
քներ , որք աւելի սեաւ են յատակէն :
Նոյնպէս թերաստուերները ամեն տեղ
մի և նոյն գունով չեն , այլ նոցա ելը-
ները , որ լուսաւոր սկաւառակը կը
շոշափեն աւելի մութ գորշագոյն են :
Յստիս թերաստուերաց երեսները ա-
կօսուած են դճերով , որք արտաքին
եղոներէն մինչև կուտը կերկարածքին ,
մերթ ուղիւ , մերթ կոր . բայց յա-
ճախ ուղղաձիգ կուտի և թերաստուե-
րի շրջագծերուն վերայ : Այս երե-
ւոյթներն առաջին անգամ տեսնող մի
պիտի կարծէ , որ այս բծերը բազ-
մաթիւ գիտակներու դաշտեր են ,
որք թերաստուերի ներկայացուցած
զաւիլայրերը հեղեղատելով կ'երթան
կը հոսին կուտերու ձեւացուցած ան-
գունդները : Երբեմն , թէև շատ քիչ
անգամ , կը տեսնուին կուտեր առանց
թերաստուերներու և թերաստուե-
ր ներ առանց կուտերու :

Այս մթին բծերէն զատ շատ ան-
գամ կը տեսնուին և լուսաւոր բծեր ,
որք կ'ըսուին լուսաւոր մասուկ : Այս
լուսաւոր մասերը երբեմն խառն կըլ-
լան մթին բծերով թերաստուերի ար-
տաքին եղերաց վերայ . ուր գոգքե-
սնդգիմապատկեր մի կը ձեւանայ մը-
թին բծերէ և սկաւառակի լուսաւոր
մասերէն : Բծերու տարածութիւննե-
րն և ձեւերն միշտ փոփոխական են .
կան խիստ փոքր բծեր , որք նոյն իսկ
ամենապարզաւոր գործիներով հաղիւ
տեսանելի կ'ըլլան : Ընդհանրապէս

կան ալ , որք շատ մեծ են : Կարծես
կ'ըսէ . “ 1763 ին դէպ արեգակն մէջ
տեղը տեսայ այնպիսի մեծ և սեաւ
բիծ մը , որոյ նմանը երբէք տեսած
չէի . առ նուազն իւր երկայնութիւնը
1' էր ” . այսինքն արեգակն տրամա-
գծին 32 երորդին չափ : Արակո ուրիշ
բծի մը մեծութիւնը 167" կը նշանա-
կէ , որ առաջինէն գրեթէ երեք ան-
գամ մեծ է : Հերէշ 1779 ին բիծ մը
տեսաւ , որ 17,000 մղոն տրամագիծ
ունէր : Եթէ այս բծերը արեգակն
պատենին վերայ խոր պատուածքներ
են , որչափ հակա անգունդներ պիտի
ըլլան արգեօք , որոց յատակին վերայ
երկիրը անշուշտ ժայռի մը նման պի-
տի տեսնուի , կամ իրրեւ քար մը հը-
րաբուխի մը խառնարանին մէջ :

Եթէ արեգակը շատ քիչ մեծցնող
դիտակով մի նայինք , նորա սկաւա-
ռակին այն ամեն կողմերը , որք բծեր
չ'ունին , միօրինակ կերպով ճերմակ
կերևին կատարելապէս ողորկ մակերե-
ւոյթի մը ձեւով . իսկ եթէ բաւական
մեծցնող հեռագէտով նայիմք այսպէս
չերեւիր , որովհետեւ այն աստի լու-
սաւոր մակերեւոյթը , որ լուսագո-նի
կ'ըսուի , լուսաւոր և մթին խոռոչնե-
րով ակօսաբեկեալ կ'երեւի , այս խո-
ռոչները ներքին կողմը ամեն ուղղու-
թեամբ կ'աճին և դրուագեալ յատա-
կի մը նմանութիւնը կը ստան : Մակե-
րեւոյթի կարի մթին այս կէտերը կ'ա-
նուանին ձգտուկ , որք սկաւառակի ա-
մեն կողմերը կը տեսնուին . մինչդեռ
բծերը և լուսաւոր մասուկը ամեն
կողմ չեն երեւիր :

Որչափ հրաշալի է գիտութիւնը ,
որ անհուն հեռաւորութիւն ունեցող
արեգակը կը քննէ եւ կը նկարագրէ
մանրամասն իրրեւ կարի մերձ մար-
մին մը , բայց և քանի՜ հրաշալի է մար-
դը , որ ամեն գիտաթեանց ընդու-

հաճ է . անխոնջ կ'աշխատի . յուսալիւր
կը յարատեւէ տարիներով և դարե-
րով , մինչեւ որ իւր մտաց երկունքը
կ'սղմուորի և իբրեւ կատարեալ ինչ
ծնանի :

ԿԵՆՍՍ.ԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԻԼԼԵՐԻ

(Շարունակութիւն . տես թիւ 10.)

Ամեն ազգաց մէջ թատերական
տրուեստը աստիճանաբար բարձրա-
ցած է , և եթէ գերմանական թատ-
րոնը՝ թատերագրութեան պատմու-
թեան մէջ կտրգ մը գրաւող ամեն
թատրոններէն աւելի անազան կա-
տարեւագարձեցաւ , սորա նպատճառը
իւր անկանոն սիղջնաւորութեանց թը-
ւականը ուրիշ երկիրներէն աւելի ուշ
սկսիլն չ'է : Հան Ռօզենպիլիւթ Նիւ-
րէմպերցիյն 1430 ին գերմանական ա-
ռաջին գուսաներգութեամբ իւր ծը-
ննդեան քաղաքը պատկեց : Հան Սաքս⁽¹⁾
եւ Այրէ⁽²⁾ Նիւրիմպերցիյք ի մօտոյ
Ռօզենպիլիւթի յաջորդեցին : Սաքս՝ Ժու-
տելլի⁽³⁾ բեղմնաւորութիւնն ունէր ,
բալմութիւ ողբերգութիւններ , կա-
տակերգութիւններ և բարեկենդանի
փոքրիկ խնդկատակութիւններ թու-

ղուց , որոնք բարոյականութիւններէն
և խորհուրդներէն աւելի չեն արժեք :

Բայց 1777 դարուն սկիզբը , յորում՝
Անկլիոյ թատրոնը արդէն իւր անմահ
Շէքսպիրի⁽⁴⁾ գլուխ — դործոյնները կը
վայելէր , յորում Սպանիոյ ամենէն
կանխահաս և բեղմնաւոր թատրոնը
արդէն կը պանծար Սէրվանդէան⁽⁵⁾
արտադրած լինելուն համար եւ սնա-
պարծութեամբ Լորէ տը Վէկաի⁽⁶⁾
2200 կատակերգութիւնները և նորա
յաջորդ Գալտերոնի⁽⁷⁾ բեղմնաւորու-
թիւնը կը թուարկէր , յորում Ֆրան-

(1) Ուելլըմ Շէքսպիր , անկլիական ամենամեծ թա-
տերագիրը , ծնու 1564 ին ի Սորաշֆոր բրդե-
վաճառէ մը : Երիտասարդաց անդամութենէն բռնա-
դատեցաւ ի Լոնտոն ազգաստակ , ուր ուրիշ մի-
ջոց չը գտնէր : Որովց կատակերգակ լինիլ , իւր
առաջին փորձերը նուազ ազդեցութիւն ըրին ,
բայց Ռօշօ և Ժէլիէր իւր գրողիտական համբաւն
սկընդաւորեց : Նա գրեթէ 1610 ին թատրոնէն քա-
շուեցաւ մեծագոյն ճիւղութեամբ : Իւր բազմա-
թիւ երկատիրութեանց մէջ նշանաւոր են Օթլօ ,
Համլէթ , Մաքբլէթ , Համլէթի Դ . Մահ Ռիւար Գ . Ի . Ռա-
գաւորն Լէար , Փոլոնիյն , Ամբաս Գիլլեսթրի իւր երաւը և
Վէլլէրի ձառառիտներ :

(2) Միքայէլ տը Սէրվանդէս Ստալէտրա , Սպա-
նիացի հռչակաւոր դրագետը և Տօն Քիշոզգի հե-
ղինակը , ծնու 1547 ին յԱլգալա Հենարեսի . որ
Հին-Գառալի կը վերաբերի , և մեռաւ 1616 ին ի
Մատրիտ հիւանդութեանց եւ թշուառութեանց
ներքեւ ծանրաբեռնեալ :

(3) Լորէ տը Վէկա Սպանիացի բանաստեղծը
ծնու 1562 ին ի Մատրիտ , իւր երկրորդ կնոջ մա-
հէն յետոյ և կեղեցական վիճակն ընդունեց : Գրեթէ
2200 կատակերգութիւններ , յալլէալ Երասալիէ
բանաստեղծութիւն մը , վէպեր , և այլն թողուց :

(4) Գալտերոն տը լա Պերգա , ծնու 1601 Յուն-
վար 1 ին ի Պարիսի և մեռաւ 1681 ին , իւր թա-
տերական առաջին գործը շրթքառասանամայ հա-
սակին մէջ յարկեց , յորմէ յետոյ 1490 կատակեր-
գութիւններ ևս հեղինակեց , որոց ամենը մինչեւ
մեզ հասած չեն : Սա սպանիական տեսարանը զը-
րեթէ քառասուն տարւոյ առաջ միջոցին ճիւղացոյց ,
ըստ որում 1652 ին Սկեղեցոյ Նուիրեց իւր անձը :
Սակայն պէտք է գիտե՛լ որ Սպանիոյ մէջ թատե-
րական արուեստը ինչ արագութեամբ որ զարգա-
ցած էր . նոյն արագութեամբ ևս մարեցաւ , մէկ
դարու առաջ միջոցին ծնու , զարգացաւ և մեռաւ :

(1) Հան Սաքս ծնու 1494 ին և մեռաւ 1576 ին .
իւր գործերն իրենց պարզութեամբն ու բարուց
ճշգրիտ նկարագրութեամբն նշանաւոր են :

(2) Այրէ (Յակովբ) Ժ27 դարու նշանաւոր թա-
տերագիր բանաստեղծներէն մին է . պարզ և յըս-
տակ ոճ մ' ունի :

(3) Ժառէլ (Էդիէն) տէր Լիմուտէնի և ողբեր-
գակ , ծնու ի Փարիզ 1552 ին և մեռաւ 1575 ին :
Նա զառաջինն թողուց Բարոյախոնութիւններն ու խոր-
հուրդները եւ նախնեաց նմանողութեամբ հին սղ-
բերգութիւնը տեսարան մոցուց :

սխոյ տեսարանը Սիբը եւ Մանգէօրը
կը վայելէր. Գերմանիոյ Թատրոնը տա-
կաւին Սաքսի գործոց չափ տաղ-
տունի խեցքեկ գուսաներգութիւններ
ունէր միայն : Գրեթէ այս դարուն
կէսին միայն՝ Գերմանիոյ մէկ մասին
մէջ գուսանաց քանի մը յոռի խումբեր
տարածուեցան . որոնք Անգրէաս Կը-
րիֆլենց գիտնականին Սպանիերենէ ,
Հոլանտերենէ և Իտալերենէ թարգ-
մանած այլ և այլ կատակերգութիւն-
ները կը ներկայացնէին . բայց դեռ և
սչ մի ազգային փոքր ինչ նշանաւոր
երկասիրութիւն ներկայացուելու ար-
ժանաւորութիւն ունեցած չ'էր : Կը-
րիֆլենցի սկզբնական գործերն ան-
սպառնաճ էին և Լոհանսդէնի ողբեր-
գութիւնները այնչափ երկայն , որոց
ներկայացումն անկարելի էր :

1650 ին Ֆրանսական գուսաներ-
գութեան մը առաջին թարգմանու-
թիւնն երեւեցաւ , այն է Սիբ Գը-
նէյը և 1669 ին Լէյքցիկի վարժարանին
մէջ Բոլէօֆֆի թարգմանութիւնն ներ-
կայացուցին :

177 դարուն վերջը և նոյն իսկ 187
դարու առաջին կէսին Գերմանիոյ թա-
տերական արուեստին վիճակը այնչափ
խղճուի էր , որչափ գրականութեան
միւս ճիւղերունը , բանաստեղծութիւնը ,
որ անդ , ինչպէս նաև բոլոր օտար եր-
կիրներու մէջ , քաղաքացւոյ դասուն
մէջ ծնունդ առած էր , այնուհետեւ
գժբաղդաբար գիտնոց քով ապաստա-
նած էր . գժբաղդաբար կ'ըսեմք , որով
հետեւ Կրիֆլենց և Կոդչէգ ⁽¹⁾ գիտու-
թեամբ , իմաստասիրութեամբ և ու-
նայնասիրութեամբ վերացած , կատա-
րեւապէս գերմանական լեզուին ան-

տեղիակ էին , որ այնուականաց եւ
գիտնոց մէջ խիստ նուազ մշակուած
էր :

Թափառաշրջիկ խեղկատակները
եւ լարախիլի կոյսաները տակաւին
Գերմանիոյ մէջ ճանչցուած միակ
գուսաններն ու թատրոններն էին ,
Անդ ներկայացուած գործերը մե-
ծաւ մասամբ հատակոտոր տեսա-
րաններ էին եւ յանդատրաստից ըս-
ուած ծաղրալից երգեր . ուր Արլըգէն
(Միմս) ⁽¹⁾ առանձնաշնորհութիւն ըս-
տացաւ իւր ծաղրաշարժ և ողբերգու-
թեան լեզուին անսպառնաճ խեղկա-
տակութիւնները խառնել . բայց եւ
այնպէս այս գործերը Քաղաքախիւսի և
Դի-յաշնիւսի Ռեթ Խաբլերֆո-Լի-նէ պերճ
վերնագրով զարդարուած էին :

Վերջապէս Կոդչէգ , որ իւր նման
բանաստեղծ կնոջն ընկերութեամբ ,
Ռասինի ⁽²⁾ , Գորնէյլի ⁽³⁾ և Մոլիերի ⁽⁴⁾
վսեմ տաղաչափութիւնները յոռի ու-
տանաւորներով Գերմաներենի շրջած
էր , Արլըգէնը տեսարանէն արտաք-

(1) Արլըգէն , ծաղրածու գուսան Նախկին ի-
տալական կատակերգութեան , որ միջնախաղուց
ժամանակ իւր միմսութիւններով և խեղկատակու-
թիւններով հանգիստականները կը զուարճացնէր :
Այնուհետեւ սովորութիւն եղաւ միմսներն Ար-
լըգէն կոչել :

(2) Ժան Ռասին հռչակաւոր ողբերգակ բանաս-
տեղծը , Ֆրանսիոյ տեսարանաց ամենամեծ փառաց
մին . ծնաւ 1639 Սեպ . 21 ին 'ի Ֆէրգէ-Միլոն ,
Պրի փորրիկ քաղաքին մէջ և մեռաւ 1699 Ապրիլ
22 ին :

(3) Պետրոս Գորնէյլ , որ մեծն Գորնէյլ մական-
նունեցաւ , ծնաւ 'ի Ռուան 1606 ին եւ մեռաւ
1684 ին , իւր Սիբի գեղեցիկ ողբերգութիւնը ընդ-
հանրական աւելն մը զարկաց , բայց եւ Նախանձ
հրաւիրեց . 'ի իշլէնօ' բանաստեղծին փառաց նա-
խանձելով՝ ուղեց այս գործը Ազատեմիայի միջ-
ցաւ դատապարտել , Գորնէյլ իւր վրեժը լուծեց
նոր դուխ-գործոցներ երկատկելով և իւր ողբեր-
գութեանց յաջողութիւնը քննադատն 'ի լուսութիւն
դատասպարտեց , Այս բանաստեղծը Ֆրանսիոյ թա-
տերական արուեստին իսկական հասախնէ :

(4) Տէս թիւ 9 :

(1) Ժան Ֆրիտաստիւր Կոդչէգ , 1700 ին ծնաւ
և 1766 ին մեռաւ , օտորին բանաստեղծութիւն-
ներ հրատարակեց :

ասած և Նէօպէր հռչակուող գուստ-
նուհւոյն օժանդակու թեամբ զայն յաղ-
թանակաւ անհետացուցած լինելուն
համար, գերմանական գրականու-
թեան վերանորոգչի տիտղոսով զար-
դարուեցաւ:

Մտեղէ խորհրդականն իւր ծաղրա-
լից կատակերգութեան վերոյ գրած
գովեստին մէջ կը գտէ, « Խեղճ Ար-
լըգէն, խեղճ Արլըգէն, Աստուած հո-
գիդ լուսաւորէ, որովհետեւ դու մէն
միայնակ աւելի հանճար ունէիր քան
թէ Կողզէդ և իւր կլինը և ներկոյ, ան-
ցեալ ու ապառնի արական ու իգական
բոլոր գիտունները . . . »:

Նախ Կեսներ⁽¹⁾ և ապա Էլիաս Շը-
լէկէլ, Գրունէք⁽²⁾ և Վայո փորձեցին ի-
րենց բուն երկասիրութիւնները ֆրան-
սական հանդերձներով զարդարել:
Այս գործոյ մի քանին բաւականա-
չափ լուր կը նկարագրեն Գերմանացւոց
բարբը և այս հեղինակները պատուոյ
արժանի պիտի լինէին, եթէ ստրկա-
կան նմանողութեան սխալ ճանապարհ-
հը բանալով՝ բոլոր ինքնագիւտ սեպ-
հականութիւնները սպանելու յան-
ցանքը չը գործէին: « Արովհետեւ, ըստ
արդարացի գիտողութեան Կիյոմ
Շըլէկէլ քննադատի, արդէն ինքնին
անձուկ ձեւ մը կարող է իւր սեպհա-
կան գեղեցկութիւնն ու նկարագիրն
ունենալ, երբ ազգային ճաշակի ազ-
դեցութեան տիպը կրէ, բայց երբ
սուր երկրի մը ազդեցութեան են-
թարկի, այն ժամանակ իրիստ սեղմեալ
ոյատւաւ մը կը նմանի, որ բոլոր բնա-

կան շարժումները կը խափանէ »:

Ահա այսպէս ամեն տեսակ ֆրան-
սական դուստներգութիւններ, Հոլ-
պերկի⁽¹⁾ դանիական կատակերգու-
թիւններն և յետ ժամանակաց Կոլտո-
նի⁽²⁾ իտալական կատակերգութիւն-
ները ամենքն ալ Գերմաներէնի յոռի
կերպով թարգմանուած, քանի մը
ալիսազուր տուարածական վէպեր եւ
տկար նմանողութիւններ, որք իրենց
ծագման դրոշմը կը կրեն, գերմանա-
նական տեսարանի ցանկը կը կաղմէին,
երբ վերջապէս յերեւան եկան յաջոր-
դաբար Լեսսէնի և Կեօթէ⁽³⁾ և թատ-
րոնը իւր խորհին թմրութենէն սթա-
փեցաւ:

Լեսսէնի առաջին անգամ 'ի կրկէս
մտաւ, որոյ առաջին գործերը իւր ապ-
րած ժամանակին ազդեցութեան են-
թակայ լինելով՝ գրեթէ ամենքն եւս
աննշան էին և այն բարձր իմացակա-
նութիւնը չ'էին արտափայլեր, որոյ
այնչափ փորձերը տուաւ յետոյ 1755ին
Սառա Սամբառն շինական ողբերգու-
թիւնը յօրինեց. այս սակաւիմաստ և ու-
ղորմելի գործը դարագլուխ մ' եղաւ,
վասն զի մինչեւ այն ժամանակ տես-
նուածներէն լաւագոյնն էր: Բայց
անմիջապէս Հալլէի, Գլոբտոֆի և Վի-

(1) Լուի, Պարոն տը Հելլէրի, ծնաւ 'ի Պեր-
ժէն Նորվեկիոյ 1684 ին և մեռաւ 1754 ին, ար-
դի Գանիացւոց թատրոնի և գրականութեան հի-
մադրին է:

(2) Շարլ Կոլտոնի Նշանաւոր Խաղաղի կատա-
կերգակը, ծնաւ 'ի Վենետիկ 1707 ին եւ մեռաւ
'ի Փարիզ 1792 ին:

(3) Կեօթէ, Գերմանացի հռչակաւոր գրագէտը
ծնաւ 1749 ին եւ մեռաւ 1852 ին, բաղմաթիւ
Նշանաւոր թատրերգութիւններ գրեց եւ յոգնա-
թիւ յարգի բանաստեղծութիւններ, նա մանա-
ւանդ ծանօթ է իւր Վէրլէր վէպով: Նա թողած
է նաեւ քննադատութեան և գեղարուեստից վե-
րայ, բնագաղափարների և բնագիտութեան վերայ
գրուած կարեւոր գործեր:

(1) Սողոմոն Կեսներ, Գերմանացի բանաստեղ-
ծը, ծնաւ 'ի Յոլերին 1750 Ապր. 1 ին և մեռաւ
1787 Մայիս 2 ին, Սորա բանաստեղծութիւնները
ողջին եւրոպիոյ ծանօթ են:

(2) Ժ. Ֆրէտերիկ Գրունէք, Գեր-
մանացի բանաստեղծը ծնաւ յԱմսթերին 1751 ին և
մեռաւ 1756 ին:

էլանի (1) օրինակներէն իրախուսեցաւ, Վիէլանի, որ լաւ ճաշակի տւան դապահն էր եւ գերմանական լաւ գրականութեան հայրը: Նա Հաճախորդի Ռաբերադրու-իւն շաբաթական մէջ գրեթէ յանգուգն ուժգնութեամբ նոյն ժամանակի ընդհանրապէս ընդունուած կարծեաց դէմ յարձակեցաւ, եւ իւր մտաց բարձրութեամբ յաղթական ելաւ նոյն պատերազմէն, զոր յարատեւութեամբ և յամառութեամբ օտար գրականութեան նմանողներուն հետ սկսած էր: Անիկիցապէս աւսարանէն անհետ եղան ֆրանսական ողբերգութեանց յոռի թարգմանութիւնները եւ գերմանական համանման թատերգութիւնները, ի վերջոյ պատուերին օրինակն յարելով 1767 ին Միննս քաղաքէն գլխաւորեց եւ սակաւ ժամանակէն Էփրուս Գլուքստին: Մի նոյն ժամանակ Ալօթէն յերեւան եկաւ, որ իւր Ալօթ քաղաքէն ի ձեռին բարձրաձայն բողբոջեց այն բռնաղբոսիկ քմածին կանոնաց դէմ, որոյ թատերական արուեստը ենթարկել ուզուած էր:

Ահաւասիկ Նիլէրի նախորդները, և արդարեւ վերջի երկուքին նախորդի տխուրոսն կրնամք ուսուցչի փառաւոր տխուրոսն եւս յարել. սակայն չը կարծուի թէ Լեսսէնկն ու Ալօթէն Նիլէրի դասակցել կուզեմք իբր թատերագիր բանաստեղծներ, քան լիցի, Ֆրէտերիք Նիլէր Գերմանիոյ ունեցած առաջին, ամենէն մեծ և միակ թատերագիր բանաստեղծն է: Լեսսէնկ և

Ալօթէ իւր ուսուցիչներն են, ոչ թէ իբր մէ յառաջ գլուխ գործոյնը յօրինած, այլ զայնս յօրինելու կարելիութիւնը ցոյց տուած լինելուն համար: Լեսսէնկ Նիլէրէն գրեթէ յիսուն տարի յառաջ ծնանելով՝ թերեւս իւր բովանդակ թատերագրական հանճարով իւր դարուն վրիպանքէն անմասն չբմնաց. գրականական ազատութենէն օգուտ քաղելու և իւր հոյակապ նախորդաց տարած յաղթութեան պատկրն ընդունելու ժամանակն հասած էր:

Լեսսէնկ թէեւ իրատ իրաւացի քննադատ մ'էր և իւր նաւրբ ու գլխաւոր հանճարին՝ մեծ կորովութիւն մը և ընտիր դատողութիւն մը կը միացունէր, բայց իբր թատերագիր բանաստեղծ՝ ստորին էր: Իւր բոլոր գործերը անզօր են, երեւակայութենէ, աւելնէ և եռանդէ զուրկ. միով բանիւ Լեսսէնկ բանաստեղծ չ'էր, Ինքն իսկ անգիտակ չ'էր այսմ, ուստի յատկապէս Տիտուօի (1) դրութիւնն ընդունած էր, պնդելով թէ տրամախօսութիւնը, ինչպէս նաեւ գուսաներգութեան միւս ճիւղերը պէտք է ըստ ամենայնի բնութենէն ընդօրինակուած լինին իբր թէ գուսաներգութեան մէջ իրականութեան ճիշդ նմանողութիւն մ'ընդունելի և նոյն իսկ կարելի լինէր: Ալօթէ, որ Լեսսէնկէն աւելի բարձր հանճարի տէր էր, տրամախօսութեան մէջ բնականութեան սկզբունքը աւելի համարձակութեամբ ընդունեց, բայց ոչ մի և նոյն պատճառաւ. մերժելով ազգայնութիւնը և հոյակապ զարդերը՝ իւր արտայայտութեանց մէջ և ոչ մի բանաստեղծական դարձուած չընդուն-

(1) Քրիստափոր Մարգէն Վիէլան, Գերմանացի հաշակաւոր բանաստեղծ, որ Գերմանիոյ Վոլթեռ կոչեցաւ իւր յոգնածիւ և բաղձադիմի գրութեանց պատճառաւ: Իւր գործերն են ըստ մեծի մասին բանաստեղծութիւններ, վէպեր և առասպելներ, թատերգութիւններ, քննադատութեան նշխարներ, իմաստասիրական խառնուրդներ և թարգմանութիւններ:

(1) Տիտուօ, ութնամեակէն զարտ իմաստասիրութեան ամենէն յանդուգն և ամենէն եռանդուն գիտնականներէն մին, ծնաւ ի Լանկրէ 1715 ին և մեռաւ 1785 ին: Տիտուօ համայնագետ բառարանը շարագրողաց զուրկն է:

նեց, բայց երբէք բանաստեղծութիւնը չը մերժեց, այլ ընդհակառակը զայն ամեն ուրեք լիարուսն կը սփռէ: Արդարեւ չըկայ ոչինչ աւելի բանաստեղծական քան հեռաւոր դարու մը պարզութիւնը, որ Կէօց սը Պէրլէհօլիէնի մէջ կը տեսնուի. չըկայ ոչինչ աւելի բանաստեղծական և սրտագրաւ քան ՚ի նա համառօտակի բացատրուած գերմանական նախկին սէրը: Ահաւասիկ այս հանճարեղ մարդը Շիլլէր իրեն նախատիպ ընտրեց, այս գուսանական բանաստեղծը, զոր օր մը պիտի գերազանցէր:

Կէօթէ անդ զկայ առաւ. իւր ամենախոտարեալ գործերը Կէօց սը Պէրլէհօլիէնէն մինչեւ Ֆոց եւ Էկմանտի կոմսը, միմիայն գուսանական փորձեր են, որք հիասքանչ տեսարաններ կը բովանդակեն, բայց ոչ երբէք լիովին պարզուած և մինչ ՚ի վախճան մղուած գործ մը: Ըստ որում Կէօթէի նպատակը թատերական գուսաներգութիւն մը յորինել չ'էր, այլ իւր հանճարն ՚ի հանդէս ածել և իւր ապրած դարուն մէջ կենաց նոր սկզբունքներ մուծանել: Այս բանիս համար իրեն ամեն ձեւ լաւ էր. եթէ գուսանական ձեւը նախապատիւ համարած կը թըլի, սորա պատճառն այն է, որ կուզէ իւր հանճարին ամեն տեսակի յարմարին ցուցնել, բայց կ'արհամարհէր անոնցմէ մին ընդունիլ:

Ահա Գերմանական թատրոնն այս վիճակն ունէր, երբ Շիլլէր իւր առաջին Առաջի երկասիրութիւնն ՚ի լոյս ընծայեց: Անհնարին է սորա հասարակութեան վերայ ըրած նորանշան տղաւորութիւնն նկարագրել: Երեւակայեցէք ժուժկալ և ուժեղ մարդ մը, որ իւր բոլոր կենաց մէջ անհամ ըմպելի մը խմած լինի եւ որոյ առաջին անգամ Շամբանեայի գինի տրուի,

անշուշտ հեշտութեամբ կը գինն հարի եւ եթէ երկրորդ օրը իրեն թողուի ընտրութիւն ընել իւր ըմպելոյն եւ շամբանեային մէջ, անտարակոյս վերջինը պիտի ընտրէ: Արդ գերմանական հասարակութիւնը իւր բոլոր կենաց մէջ ամենաանհամ ըմպելիէն աւելի անհամ գուսաներգութիւններով յափառացած էր, երբ իրեն յանկարծ բոցավառ երեակոյտութեան և իմաստաղեղ գործ մը ընծայուեցաւ. նա առաջին անգամ տեսաւ կենաց թատեր իւր առջեւ պարզուիլը. փոխանակ զգայուն հատուածոյ՝ կենդանի և զօրեղ տրամախօսութիւն մը լսեց. փոխանակ արտասուելոյ տեսարանաց՝ զորաւոր, ահողգեցիկ եւ խանգաղատելի տեսարաններէ բռնադատեալ յուղեցաւ, իւր ահն ու գորովը կատարեալ էր. իւր աւիւնով Շարլ տը Մօրի սրտմտութեան հաղորդակից եղաւ մեծամեծաց եղբռանց դէմ, ընկերականութեան մոլութեան դէմ, ինքն իսկ կը տենչար այս անարգ և ապականեալ ընկերականութիւնն աղնուացնել եւ գործոյն զիւցաղնին նման աւաղակ լինել:

Արդարեւ այսպէս եղաւ Առաջի առաջին ներկայացման արդիւնքը: Գերմանիոյ քանի մի տեղերուն մէջ ուսանողները մեծ մտադրութիւն դարձուցին այս բանիս և Շարլ տը Մօրի ընկերութեան նման ընկերութիւններ կազմեցին. կը հաստատեն թէ Ֆրիսլի և Պրիդլի մէջ քաղաքի գլուխաւոր երիտասարդաց մէկ դաղտնի ընկերութիւնն յերեւան եկաւ, որ ուրոշած էր անտառները քաշուիլ և կոտորիչ հրեշտակաց պաշտօն վարել: Առանց քննելու թէ այս կարծեցեալ դաւաճանութեանց մէջ չափազանցութիւն կայ, պիտի պատասխանեմք այն քննադատից, որք զՇիլլէր կը կշտամ

բեն թէ՛ Ի-ր անկէրէր Խաբերգո-վեան պարճառաւ Վարկէան իւր ընկերականութիւնը անկարգո-վի-ններով վերոյն լինի, բայց սուրա պատճառը հեղինակը չէ, այլ նոյն ինքն ընկերականութիւնը, որոյ պէտք է վերագրել Թատերական ներկայացման մը հետեւող վերահաս անկարգութիւնները: Մէք այն Ֆրանսացի խիստ կենսագրին պիտի սրտատախանեմք, որ կը սխալի երբ կը պնդէ, « Թէ այս Խաբերգութեան նախագաղափարը քաղաքակրթութեան դէմ նախ խառնիք մ' է. վասն զի նորա նպատակն է մատնանիշ առնել ազնիւ և առաքինի հոգի մը, որ ընկերակա-նութեան մէջ չը կարենալով տեղ մը գտնել, մեղապարտ ընկերութեան մը գիրքը կը դիմէ. վասն զի նորա նը պատակն է ընկերականութիւնը առաջակայ այրի մը դէմ յանդիման և կացուցանել և բոլոր առաւելութիւններ վերջնայն տալ »:

Նախագաղափարը դժբաղդաբար ընկերականութեան մի մասին ամենաճշգրիտ ծրագիրն է, 187 դարու ինքնամարտ ապականեալ ազնուականութիւնն է: Ֆրանսուա տը Մօր երիտասարդ կոմսը տպականութեան եւ անարգութեան տիպն է, բայց այն Թագուն ապականութեան, որ օրինաց ապաստանելով անպատիժ կը մնար: Շարլ տը Մօր, թէեւ իւր եղբորմէն նուազ անառակ, խիստ հեռի է աշխարհապաշտէն, ինչպէս երիտասարդ մ' է նա, յանդուգն ազատորդի մը, որ զինքն հակա մը կը կարծէ, այն ինչ թզուկ մ' է, որ անգործութիւն անառակութեան մէջ գահալիւծած է և այժմ յափրայեալ, յագեալ և իւր անարգութեան ամօթապարտ սխալանքն ազատօրէն քաւելու բաւակա-նաշատ առաքինութիւն չունենալով իւր անառակութեան ընկերակիցներէն

կը ձգի եւ առաջակայեալ կը լինի. — Ուրեմն ընկերականութիւնը առաջակայ այրի մը դէմ յանդիման Դրո-ած լէ, այլ Թագուն մոլորութիւնը յայտնի մոլորութեանն է թէ առաւելութիւնը վերջնայն սրտած է, այն է պատճառը, որ նուազ կեղծաւոր է: « Իցիւ. թէ, կը գոչէ մի և նոյն Խ կենսագիրը, սոյն գործողութիւնը անկարգ դարու մը մէջ անզի ունե-ն յաճ լինէր, այլ ոչ, նոյն խի մեր օրերուն մէջ, մեր ղգծն ընկերակա-նութեան մէջ է, որ հեղինակը իւր երեւակայութեան ազդեցութեան հետեւելով՝ դրութեամբ մը (systematiquement) տղմի և արեան մէջ կը Խառնուի: Անդ կեղծիք և ապականութիւն կայ »:

Պէտք է մարդ ազնուապետական սաստիկ սէր տածէ իւր սրտին խորը, սրտէս զի անցեալ դարու այս ապականեալ և բորոտ ազնուականութիւնը սոյն օրինակ պաշտպանէ: Անտարակոյս մեր օրերուն մէջ ոչ որ պիտի համարձակի 1782 ի ընկերական կարգաց և բարուց պաշտպան հանդիսանալ. այն կեղծիք և ապականութիւն կայ. բայց ոչ թէ հեղինակին երեւակայութեան մէջ. այլ զրական կենաց մէջ, աղատորդուց չըջանակաց մէջ, որք գեղերեսեալ և անուշահոտութիւններով օծուած տըղմի և գայռի մէջ կը թաւալէին...: Արդարեւ անդ կեղծիք և միանգամայն ապականութիւն կայ:

(Դարձանկէլ:)

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Մանկ-ի պատուական լրագրոյ 3291 թուոյն մէջ Հրախայ ստորագրութեամբ և Տիգրանակերտէն դրուած մի նամակ տեսնուեցաւ, որ Արդնու Ս. Աստուածածնի և Մակաբայեցւոյ

ամենահայեաց Ս. Աստուածածնի վա-
նորէից վերայ խօսելէն զինի , որպէս
թէ անհարկ մի եւս Ս. Աթուոյս ՚ի
Տիգրանսկերտ ունեցած կալուածոց
վերայ կը ձգէ և շատ ցաւալի գրու-
թեան մէջ կը գտնէ , որովհետեւ ըստ ա-
մենագէտ Պարոնին Միապետի մը յանձ-
նուած են եղեր , որ շինածը կը շինէ ,
վրածն կը փլի , օրինաւոր կալուածնե-
րն ըստ հաճոյս կը վաճառէ . և որով
հետեւ Ս. Պատրիարքը չը զսպեր յի-
շեալ անձը , որ է Մինասեան Յով-
հաննէս էֆէնտին . կը մակաբերուի ,
որ յիշեալին հետ կամակից ըլլայ . առ-
քեզ նոր տրամաբանութիւն . մարդ
ծայրաբայն յիմար ըլլալու է , որ չէթէ
խօսի կամ գրէ , այլ մտքէն անգամ անցը-
նէ , թէ տան տէր մը իւր տան կործա-
նու մը կը նիւթէ . ապուշ ըլլալու է ,
որ ըսէ թէ տան մը գլխաւորը , հայ-
րը , իւր զաւակայ ձեռքէն իրենց օ-
րապահիկ հայն յափշտակէ : Այս կար-
գի յիմարաբանութիւն մի է Պ. նա-
մակաբի մակաբերութիւնը , որ իբր
թէ Ս. Աթուոյս Ամեն . Ս. Պատ-
րիարքը կարծեցեալ միապետներու կա-
մակից է Ս. Աթուոյս կալուածները
փճացնելու մասին :

Մեր գիտեմք թէ սոյն թշնամակ ան-
տկոարկութիւններն ինչ աղբիւրէ ծը-
նունդ առած են . գիտեմք թէ ինչ է
այդ գրել տուողներուն փորձն ցաւը .
սակայն ՚ի զուր կը թշնամանեն , և ՚ի
զմէր կ'անուանարկէն . չը սկիտի հաս-
նին իրենց անձնապարար նպատակին .
կուղեն որ իրենց յանձնուի կալուա-
ծոց տեսչութիւնը , որպէս զի ուղած-
նին ընեն , ինչպէս ներկայ Մեծ . Գոր-
ծակալէն առաջ եղողները . բայց չկա-
տարուելու երազներ են , ինչ որ կ'ե-
րեւակայեն : Զէնիք գրէր այսչափը ,
եթէ այդ թշնամութիւններն սուանց
մասնաւորներու պատուոյն դպչելու

ուղղակի Ս. Աթուոյս վարչութեան
ուղղուած լինէին . վասն զի Ս. Աթու-
ոյս վարչութիւնը իւր գործերը կար-
գադրելու և անոնց մասին տնօրէնու-
թիւններ ընելու համար , մասնաւո-
րաց խորհրդին և կարծեաց պէտք չու-
նի . նա գիտէ ինչ որ կը գործէ և կը
տնօրինէ : Բայց որովհետեւ գրողն
գլխաւոր նպատակը եղած է անուա-
նարկելով Մինասեան Յովհաննէս է-
ֆէնտին վշտացնել , որպէս զի իւր հո-
ւատարմաբար ըրած ծառայութենէն
ձեռնթափ լինի , որ սուտ Աթուա-
սէրները իրենց հաճոյցի և կրկն լայն
տապարէզ գտնեն , ուստի ՚ի միամը-
տութիւն ընթերցող հասարակութեան
պարտք կը համարիմք ըսել , որ Ս. Ա-
թուոյս կառավարութիւնը լաւ և մե-
տէն կը ճանաչէ յիշեալ Մեծ . էֆէն-
տին , քան նամակագիրը . կը ճանաչէ
համայն Միաբանութիւնը նորա Ս.
Աթուոյս մատուցած հաւասարմա-
բար և անձնուիրաբար ծառայութիւ-
նը . միշտ գոհ և շնորհակալ է , որ նո-
րա այսպիսի ծառայութիւն մի յանձն
առնելով՝ Ս. Աթուոյս կալուածները
ազատեցան իսպառ կորսուելու երկիւ-
ղէն . շնորհակալ է , որ ըստ ամենայնի
Միաբանութեան կամքը ՚ի գործ կը
գնէ պէտք եղածներն շինել տալով և
փլածներն նորոգելով : Ինչ որ ըսուած
է Մեծ . Յովհաննէս էֆէնտին վե-
րայ իւր ներկայ ծառայութեան մա-
սին , լոկ մախանայ և անձնակալ թըշ-
նամութեանց արդիւնք են : Մեզ մի-
այն այս ցաւ եղած է , որ մինչև ցարդ
Ս. Աթուոյս վարչութիւնը այլ և այլ
գծաւարութեանց պատճառաւ չը կա-
րայ իւր գոհունակութիւնը գործնա-
կանապէս յայտնել Մեծ . էֆէնտին :

ԺԱՄՈՅԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Ամսոյս 13 ին Նապուլուսէն քաղաքս ժամանեց Պրազիկոյ Վեհափառ Կայսրն և Կայսրուհին : Ընդունելու թեան պաշտօնական հանդէսներ չեղան . որովհետեւ Կայսրը իւր ուղեւորութիւնը ծառայելու կրկնատարէ . դիմաւորութեան միայն քաղաքիս Վսեմ . Կառավարիչը գնացած էր ոչ պաշտօնապէս . բայց Գաբաշիկոյ կոչուած գրանտուրու մեծ բաղնութիւն հաւաքուած էր տեսնելու համար Վեհափառ հիւրերը : Յիշեալ դռնէն Կայսրը իւր ուղեկիցներով քաղաքը մտաւ եւ ուղեղակի Ս . Յարութեան տաճարը գնաց յուխտ և երկրպագութիւն և անտի մեկնեցաւ քաղաքիս հիւսիսային կողմը պատրաստուած վրաններուն տակ օթեւանելու , որ յատկապէս պատրաստուած էին : Երկրորդ օրը Յորդանան և Երկրով գնաց և անտի վերադարձաւ քաղաքս , ուր ամեն դիմաւոր տեղերը , ինչպէս և մեր Ս . Յակովբեանց , Հրեշտակապետաց և Ս . Փրկչայ վանքերը , նոյնպէս ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ եղած հրեշտակեանց թանգարանը այցելեց , և ամսոյս 23 ին մեկնեցաւ ի Յոպպէ :

- 13 ին դարձեալ ի Բեթլէհէմ ննջեցեալ մի ունեցանք , որ իւր նախորդաց նմանցաւ ի նախատանացէն թարկեցաւ Յունաց մոլեռանդութեան և հակառակութեան շնորհիւ : Ննջեցեալը առնէն կը բերեն եկեղեցական զգեստներով , խաչով և մոմերով և սինաղարդ գաւթէն անցնելով առանց ընդգիմութեան կը տանին մեր սեպհական եկեղեցին , ուր հարկ եղած արարողութիւններն կատարելէն զինի գերեզմանատունը տանելու առեն կ'անցնին վերստին սինաղարդ գաւթէն , բայց երբ փողոցի երկաթեայ դուռը կը հասնին , դռուս հաղիւ յուղարկուորաց կէսը դուրս ելած , ընդ որս և եկեղեցականք , զօրքերը դուռը կը գոցեն և չեն թողուր ,

որ ննջեցեալը դուրս հանեն : Մեր Տեառն շարժառ թաղով կ'երթայ Միտիլին բողոքելու այս խայտառակութեան դէմ . Միտիլը կը պատասխանէ , որ Մոմակալները մեծ տղայքներ են ընդդէմ սովորութեան , պետք է փոքր լինին : Այս դուրսութեան մէջ մէկ ժամու չափ կը մնայ ննջեցեալը , վերջոպէս մերայինք կը փախուին երկու փոքրիկ տղաքներու շապիկ հագցնել մամբռնել տալու համար . որպէս զի դուռը բացուի և ննջեցեալը դուրս հանուի : Ս . Պատրիարքը բողոքեց այս եղելութեան դէմ Կառավարչին , և նա պատասխանեց , որ դուք սովորութիւն չունիք եղեր խաչակրին և մոմակալներուն շապիկ հագցնելու , այս պատճառաւ Միտիլը արգիլած է : Զարմանալի ժամանակ . Կառավարութիւնը , կրօնքով և ազգով տարբեր , մինչեւ մեր եկեղեցական արարողութեանց կը միջամտէ , չեմք գիտեր թէ Տէրութեան որ քաղաքին մէջ տեսնուած է , որ հայ ննջեցեալին առջեւէն խաչ տանալը և մոմակալները առանց եկեղեցական զգեստի լինին :

- Տեղւոյս Յունաց Միաբանութեան մի քանի տարիէ ի վեր ունեցած երկպառակեալ վիճակը ընթերցող ազգայնաց յայտնի է . նախ իրենց Քիրիլոս Պատրիարքը ձգեցին , ուրիշ մը դրին , զայն եւս ձգեցին , երրորդ մի ընտրեցին , բայց այժմ բոլոր Միաբանութիւնը Քիրիլոսի դէմ քրածնուն վերայ սորջացած է . ուստի որոշեցին յանուն Միաբանութեան յատուկ պատգամաւորութիւն իրկել Քիրիլոսին սիրտն առնելու և միանգամայն յերուսաղէմ հրաւիրելու ոչ իբր Պատրիարք , այլ իբր Միաբանական անդամ : Եթէ նա չընդունի Միաբանութեան հրաւերը , սխաի խնդրեն , որ դռնէ հաճի ի Պօլիս Երուսաղէմայ փոխանորդարանը նստիլ : Միաբանական պատգամաւորութիւնը , որ երեք հոգիէ կը բաղկանայ , ամսոյս 20 ին ճանապարհ ելու ի Պօլիս :

ՅԱՆԿ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ	241—245
Մի համառօտ գիտողութիւն	245—248
Կարինէ դիւցազնուհի	248—253
Աստղագիտական.—Հոլովումն արեգական և բիծք	253—257
Կենսագրութիւն Շիլլէրի . (Շարունակելի)	257—262
Պատասխան	262—263
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ	—264

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամսէ ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս ութածաղ թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէքթիէ , ճանապարհի ծախքով միասին , կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ առնել ուղղը պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս դա-
հեկան վճարէ :